ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، [illegible]

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم : ژبـــــه له بابا ادمـه تر دې دمـه

ليکوال: ډاکټر رحمت ربی زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لينده (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرخېړی (تَوزنداُکس)، کليفورنيا، امريکا

انلاين چاري: مختار احمد احسان – لراوبر کتابتون – http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیـــــــک

- ډالۍ -
- مننه- -
- ننتوځ- -
- ۱—ژبه له کومه راغله؟- -
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشا بحث ولې تم شو ؟- - - - - - - - - - - - - - - -
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان- -
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې- -
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې- -
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان- -
- ۸—دژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې خټم»- - - - - - - - - - - - -
- پـــا یلـــــه- -
- دوه ملـونــــه- -
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري- - - - - - - -
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري - - - - - - - -
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیرو: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف میندـه نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن میندـه کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالـۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوع ګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څېړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دوه پوښتنو زه لا زیاتې څېړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبدالصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹ المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننــــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه پاتې وه. یوازې (دوسیه، فایل) کې ځلې شوې وه (یو اځې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو مننه کوم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. تود ه دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري ډېره!

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

زرڅېړۍ (تَو زند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيري، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اٍيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زمونږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نړدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه واى، دينونه به ناشونى واى، انسانان به يو بل ته پرديان واى، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ واى او فکرونه به شړ واى. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيورى دى. په دې کتاب کى به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کى سربيره په ډالۍ، مننې، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړى پړکى د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکى دې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کى د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړى و. دريم څپرکى زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيبز) را چاپير دى چى په صحنه کى يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويداند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کى د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چى د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کى په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کى د پښتو په چلن رڼا اچول شوى ده. په دى پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوى دى چى د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستورى) معرفي شوى دي او په څنګ کى يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چپن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چی د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنډه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کي انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مينده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کی مې د بحث تنسته راڼده کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندي زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب تر منځ. «له کورا و کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان بايد د نورو ملې ټولنو له واقعيتونو نه نوکي زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زېيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپرونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړی ۱۲. چاپخي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمريز/۲۰۰۰ زېيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

دسمبر /۱۲/ ۲۰۱۰= ۲۰ ليندی(قوس)/۱۳۸۹ زرخېړي، کليفورنيا ، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تر دی دمه «په علم کی خوراکلک مشکل» دی پوښتنی ته دځواب میندل دی چی ژبه دکومه راغله؟ تر اوسه انسانان یوا ځینی ژوی دی چی دوینا پیرزوینه پری شوی ده. که له یوی خوا ژبه لوښی «وسیله» ده دپوهاوی راپوهاوی(افهام وتفهیم) لپاره، نوله بلی خوا ژبه ترون اوغوته ده دپیژاند (هویت) لپاره. دوسیلی په ډول د ژبی وظیفه اسانه شوی ده. نن ناشونی نه ده چی دامریکی له راکی غرنه یوامریکایی په انګریزی ژبه د سپین غر دیو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونیک ژباړی په برکت مفاهمه وکړی بی له دی چی دواړو د یو بل ژبی زده کړی وی.

خو خبره د ژبی په هویتی – احساسی وظیفه کی ده ، او په یوه مشخصه سیمه کی د ژبی د سیاسی اقتصاد په ساحه[1] کی ده. هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نلری خو ملی ژبه لری.عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوی، او بیا دولتونه رسمی ژبه ټاکی.

«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» دډاکتر اولستر[2] دپنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.

(اوستلر، دلفظ امپراتوری: د ژبی یوتاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۶)

یو سل ودوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۸۲ز) کال کی، په پاریس کی د ژبپوهنی ټولنی د ژبی دمنشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دی نه شپږ کلونه وروسته په(۱۸۷۲ز) کال، په لندن کی دلغت پوهنی ټولنی(فیلولوجیکل سوسایټی) عینی لار غوره کړه. د یوی پیړی لپاره د ژبی دپرمختیا په اکله بحثونوته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کی، د ژبی دمنشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلی شان بحثونه پیل شول، او ډیر ځلی به ورسره یوه ښننه هم مل شوی وه. پایله دا شوه چی دغه غلی بحثونه غلی پاتی نشول، بلکه دیوه درانه اواوړده وربښت په شان یی په تیرو(۳۰) کلونو کی دمضمونو، کتابونو اوغونډو خوړونه راوویستل. او سني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي(ګډوډي او خپل سری) رامنځته کړی ده چی په پایله کی یی ښایی ځینی خلک دپخوانی حالت خوبونه ووینی، اود ژبی

د منشأ او پرمختیا په اکله دبحثونو بندیز غوره وګڼی؟!

دڅلورپوهانو ډیره کیان په دی اند دی چی ژبه اساساً یو ځانګړی بشری استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه(ارکیالوجی)، عصبی تن پوهنه(نویروفیزیالوجی) او په کمپیوټری ماډلونو کی پرمختګونو غښتلو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لار پرانیستلې ده. کریستن کینیلي[4] په خپل وتلي کتاب کې د ژبې د منشأ په اړه اوسنۍ بحثونه راغونډ کړي دي.
لیکواله د علوموتجربه کاره ژورنالسته ده او له کمبریج پوهنتون نه یې په ژبپوهنه[5] کې ډاکتري ترلاسه کړې ده. د دې کفایتونو په مټ لیکواله د دې لایقه ده چې خپل کتاب (نن په علم کې دخوراکلک مشکل) په حل را و څرخوي.[6]
ژبه تر دې یو «غیري قابل بیان معجزه» ده، تو پیر نلري چې له کومې څنډې نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چې انسانان یې له سپیره ډاګ نه را وویستل تاریخ یې هسک کړ، او موږ ته یې د دې وس را کړ چې فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصور کې انځور کړو او خپل مجرد[7] فکرونه په خورا لیرې واټنونو کې د یو بل په پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) کې وکاروو. خو کوټلې پوښتنه دا ده چې پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دې اړه دوه نظریې شته
لومړې نظریه هغه یوه ده چې د امریکې د وتلي ژبپوه نوام چامسکي[8] له خوا اړاوتلې ده او لـه کلونو راهیسې برلاسې ده. په سـاده وینـا، د پوهاند چامسـکي په انــد:
۱- ژبه یو ځانګړې بشري استعداد دی.
۲- ژبې د انسانانو په پیدا ښت[9] کې کلک سیمونه غځولي دي.[10]
۳- ژبه د خپلو اجزأتولپاره مخکې له مخکې ټاکل شوي (ازلي) ګرامري قواعد لري. په بله وینا، ماشومان د ګرامري جوړښت په اړه ذاتي یا اذلي پوهه لري، او دغه ګرامري قواعد په ټولو بشري ژبو کې خوندي شوي دي. دغې ذاتي یافطري[11] پوهې ته جهاني ګرامر[12] وایي. د نړۍ د ژبو تو پیرونه د انسانانو په مغزو کې د نصب شوو مشخصاتو[13] په څیر پراته دي. د پوهاند چامسکي په اند، د انسانانو ماغزه د شعوري او ادراکي فکر چینه ده. دلته ادراکي عملیې[14] رواني دي چې په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیر او تحلیل، حافظه.... او تصور را څرخي. خو کیدای شي چې انسانان

---

4 - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
5 - Linguistics
6 - The hardest problem in science today.
7 - abstract
8 - Noam Chomsky
9 - genes
10 - Hardwired into our genes
11 - innate
12 - Universal grammar
13 - Parameter settings in the brain
14 - Cognitive processes
15 - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چا مسکي له دغه ډول نظره سړی داسي پوهيږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لږتر لږه دشک لاندې ده. دليل يې دادی چې د ژبې دتکاملي پر مختيا لپاره لاتر اوسه داسي کلکې نښې نښانې[16] نه دي ميندل شوي چې دډېرو زمانو په اوږدو کې د ژبې منشأ وښيي. په بله وينا ، مشکل دادی چې پخوانۍ وينا (لومړی لفظونه يا لومړۍ وينا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري
د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ) را څرخي.
د ژبې د منشا د ميندلو لپاره د ادراک پوهانو ، ژوند پوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څېړنې د سړی هيله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختيا به يو وخت را جوته(برسيره) شي. په دې اړوند کې د کريستين کينيلي کتاب[18] (لومړی ټکی: د ژبې د منشأ ګانو لپاره څيړنه، نيويارک ۲۰۰۷) ګټور معلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې ليکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې دتکاملي پرمختيا تنسته را وسپړي، او په دې رڼا وا چوي چې څنګه د دغې پټينې (قشري) عمليې په اوږدو کې يو غږېدونکې ژوی[19] را وتلی دی. بيلا بيلې تجربې(لکه د اشارو په واسطه د بيزو ګانو وينا ، د توتيانو ادراک ، په بيزو ګانو کې د شميرنې او ګرامر استعداد ، او په دولفين[20] کې ځان پيژندنه)[21] موږ دې ته را بلې چې د ژبې د رامنځته کيدلو په اکله په خپل نظر کې بدلون ته چمتو شو. د اسې معلوميږي چې ژبه زموږ په جينونو[22] کې دناڅاپي ، اريانونکې او ښتون له لارې نه ده زيږيدلې بلکې د يوې تدريجي عمليې په اوږدو کې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوری نوښتونه پکې شامل دي.
اوس انسانان کولای شي چې د کمپيوترونو نړيوال جال ته ورننوځي ، او د يو څو تڼيو په ټومبلو سره د معلوماتو په نړۍ کې وګرځي ، او د نا اشنا خلکو سره په يوه داسي کچه راشه درشه(مراوده) کې اخته شي چې يو څه وړاندې يې چا تصور نشو کولای. د برېښنا ييز جال(کمپيوترنيټ) را ويستل په تخنيکي پرمختيا کې يو محيرالعقول ټوپ و. خو په عيني حال کې د غه اريانوونکې پرمختيا د يو غټ او پخوانۍ څه سيوري و. د هغه څه سيوري چې موږ ورته ژبه وايو. په واقيعيت کې ژبه تر هر څه د مخه او سټره معلوماتي شاهراه[23] ده يانې ژبه(نړۍ لومړی واقعي نړۍ)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils
[17] - Animal researcher
[18] - The First word
[19] - Talking animal
[20] - Dolphins
[21] - Self-awareness
[22] - Genes
[23] - Information highway
[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دی چی هرڅوک ورته لاړلری (مخ ۳).
لیکل یوډول فوسیل(نښه، علامه) ده. لیک موږته دهغو ژبو په اړه یوڅه ویلی شي چي پخپله لیک کی ثبت شوی وی. پخپله لیکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنیه(سابقه) لری(مخ ۵). ژبه غیری جسمی، معنوی موجودده دی، له دی امله الفاظ ډبرین، کلک موجودیت نشی لرلی. خودانسانانو په وجودکی د ژبی سره اړوند جسمی غړی د ژبی په تکاملی عملیه رڼا اچولی شی. ماغزه، ژبه، مری، سږی، پزه او وړه ژبه (الکی ژبه) ټول «دقیقاً دغړپه تولید کی شامل دی» :[26]
دانسان په وجودکی پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومی. وروسته له اوږدی زمانی، انسان په دی بریالی شوی دی چی د ژبی سره داړوندوفوسیلونوچاپونه(اثرونه)[28] پیدا کړی. هغه چاپونه چی دلری پخوانیانو هډوکو پرېښی دی.
خودانسان دککری کچه(اندازه) یا د ورون هډوکی د ژبی د پرمختیا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلی کولی شی.
دانسان دلری پخوانیانو دهډوکو دفوسیلونو دچاپونو(اثرونو) اندازه موږته نشی ویلای چی لومړی غږ[29] کله ویستل شوی و. دغه چاپونه یا اثرونه موږته نشی ویلای چی لومړی ټکی یونوم و(لکه څرمن، زمری، تیږه)، یوصفت و(لکه ګلالی، غوریالی، توریالی)، یوفعل و(لکه څښل، خوړل، وهل، ځملاستل، ځغاستل).... اوکه یو امرو(لکه ودانګه، وڅښه، وخوره). زموږد پخوانیانو هډوکی موږته نشی ویلای چی لومړی غږچاویستلی ویاچا اوریدلی و.
ایا ژبه دځان سره په غږیدلو[30] پیل شوه، اوکه د ژبی اساسی فطرت دادی چی اړیکمنه[31] یانی ارتباطی وی؟
خبری(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانوته اړتیالری. سړی څنګه یودا سی ژبه خلق کولای اوراویستلی شی چی په عینی وخت کی یې بل سړی په مطلب پوه شی؟ په بله وینا، که یو سړي ژبه(لومړی وینا) راوویستله، هغه دخپلی وینا په مطلب پوهیده. هغه دوهم سړی چی لومړی اوریدونکی و، دلومړی وینا کوونکی په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: ویناخودشفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزوچی پخپله ویونکی یی کیلی لرله اوپری پوهیده)، هغه اوریدونکی د شفرکیلی څنګه مینده کړه. هغه کیلی چی دوینا ډکون(متن، مطلب) راوسپړی[32]؟ فوسیلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ويلای. کوم آينشتاين[34] به هم پيدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختيا ته يو اځنی ارت او برلاسی نظر واچوي. د لغتونو او جملو ډېرې پخوانی منشأ ګانی را برسيره کول ديته اړتيا لري چې يو شمير بېلا بېل علوم، په سلګونو ژمنوال (متعهد) او زيرک چارپوهان، او يو شمير سترګوراو او ږد فکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي او ګډ معلومات را وباسي. په دې پوهيدل چې ژبه څنګه پيل شوه، هغې ټکنالوجي ته اړتيا لري چې «تيره اونی را وتلی وي، او هغو تجربو ته اړتيا لري چې پرون اجرأ شوي وي.»[36]

دلته وينو چې د شفر کيلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زير شو، ديته به موپام را وګرځي چې ښايي بيله ژبې به انسانان يو وبل ته پرديان وای: بې له ژبې به انسانان د يو بل په احساس نه پوهيدلای، بيله ژبې به د يو بل په ګټه نه پوهيدلای، بې له ژبې به يې استعداد ونه پټ وای، بې له ژبې به يې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دينونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاريخونه ورک وای!

يوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟[37]

ډاکټر کريستين کينيلي «لومړی وينا»[38] په نوم کتاب وروستنی وينا نه ده. په دغه سرليک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې يې نوم ويستلی دی[40]. داسې بريښي چې د «لومړی وينا» په نوم کتاب کې، ژبې ته يوائې د وينا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب ليکواله ډاکټر کريستين کينيلي کاږي چې وينا د ژبې لپاره «حياتي» يانې زښته ډېره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او د مخ په څيره کولو[43] کې

---

[33] - Fossils

[34] - Einstein

[35] - Visionary individuals

[36] - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

[37] - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

[38] - The first word

[39] - sign language

[40] - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

[41] - speech language

[42] - crucial to language

[43] - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غږ ځېدلی ده لکه په غړونو[44] کې چې خوندي شوي ده. بنا يي ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په څېر رامنځته شوې وي ، او وروسته به يې د غږ ژبې او وينا ژبې په څېر مختيا کړې وي. اوس هم وينو چې لاسي حرکتونه زموږ په وينا کې اوبدل شوي دي. د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ د امريکې په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړيکې په هغو انسانانو کې هم ليدل کېږي چې حمله(سکته) پرې راغلې وي، ياني(سټروک ويکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د وينا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزيا[47] ورته ويل کېږي. په دغسې حالت کې هغوی نه يوازې دا چې په راشه درشه (مراوده، کمونيکيشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډېره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په ياد کې يې وساتي او تنظيم يې کړي. دډاکټرې کريستي کينيلي په کتاب(لومړۍ وينا) کې يو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پيښ شي چې که يو بيزو چې علامت ژبه[49] يې زده کړې وي لومړی ځل يو بل بيزو وويني چې په عين اندازه يې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پايله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسويه بيزوګانو ترمنځ راشه درشه(مراوده) ونشوه، بلکه پر ځای يې د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» راپورته شوه.[50]

دا تجربه يو ځل بيا په سر کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه يوه انساني ځانګړتيا ده.

يوناني تاريخ پوه هيرودت[51] لومړی انسان برينبې چې نژدې دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې[52] يوغټه تکې ته ګوته نيولې وي. دغه شان مصري واکمن، فرعون سميتيکاس[53] (۶۶۴ تر۶۱۰ قبل الميلاد) لومړی سړی برينبې چې څه د پاسه دوه نيم زره کلونه وړاندې به يې د ژبپوهنې ډېره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هيرودوت(۴۸۵ تر۴۲۵ قبل

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

المیلاد) په مصرکی د خپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو. په هغه تجربه چی د فرعون سمیتیکاس په امر بشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځاي کی دیوالونه راتاوکړل او په دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی د انسان د ژبی پیل(منشأ) به وی او د نورو ژبولپاره به کیلی وی. د تاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کی د ډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] را وویست.

فریګیا د اوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا (مکدونیا) د جنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی د یونان، بلغاریا او یوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیا د یونان په شمال کی د یوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونوو ختونو کی په مکدونیا کی ژوند کاوه. هغوی په پیل کی د بروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونو یادیدل. وروپسی د فروګیس[59] او بیا د فریګیس[60] په نومونو یاد شول. د اهغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. د تروی[61] د ښاری دولت په مهال ځینی فریګیان د تروجانو په ټلګرتیا[62] او حمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښار او د تروجن جګړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی د مړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې او فریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لا تراوسه دا هم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی او ددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سی اټکل کیږي چې هتیت واکمني به له نن نه دري زره دوه سوه (۳۲۰۰) کلونه وړاندي ددولس سوه (۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخوا کې خوبیالی شوی او مرگوني شوی. هو، په دې سره ویل کیږي چې فریگیا[66] د هتیت په خاوره کې رامنځته شوی وه، او دفریگیا دولت په اتمه (۸) قبل المیلاد پیړی کې راجګ شوی و. فریګی ژبه دشپږمې زیږی پیړی پوری یانی نږدې دد یارلس سوه (۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندی پاتی شوی وه. په بالکان کې فریگیا ن په یونانی مکدونیا کې مدغم شوی وو. دیونان لرغوني حماسي شاعر هومر[67] (اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړی) په خپل ایلیاد[68] نومی اثرکی تروجن جګړې ته ګوته نیولی ده. تاریخپوهان وایي چې هومر شاعرو، نه مورخ. له دی امله دنوموړي له خوا وړاندی شوی تاریخی معلومات باید په احتیاط سره وکارول شی، که څه هم ځینی تفصیلات یی دلرغون پوهانو (ارکیالوجستانو) له خوا منل شوی دی. فریګیانو یوه اینډو- اروپایی[69] ژبه ویله، او هغه پتې (الفبا) یی منلی وه چې اصلاً فونیشیانو[70] را ویستلې وه. پخپله فونیشي پتې دوه ویشت (۲۲) توری لرل چې له کنعانی وزمه یا سینایی وزمه ژبې[71] نه راوتلی وه. د کنعانی وزمه ژبې پتې لومړنۍ غلی (صامت، بی غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه (۱۸) یا اووه لسمه (۱۷) قبل المیلاد پیړی کی د مصریانو لخوا نیول شوی وه. که د کنعانی وزمه یانی مخکنی کنعانی ژبې پتې ته یو ځغلنده نظر واچوو، وبه وینو چې په اصل کې له مصري تصویرلیک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وینا: د مصری اغیزې په مخکنۍ کنعانی ژبه[73] پریوتلی و، مخکنی کنعانی ژبې په فونیشی ژبې اغیزاچولی وا و فونیشي ژبې په خپل وار سره فریګی ژبه[74] تراغیز لاندې نیولی وه.

دفرعون سمیتیکاس ربړونکی او غوني زیګوونکی تجربی وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله (منزوی) پریښودل شی، هغوی کولی شی چې په خپل منځ کی ژبه راوباسی. یونانی تاریخپوه هیرودوت له دغی تجربی نه دی پایلی ته ورسید چې انسانان دخبرو استعداد سره زیږید لی دی. دفرعون سمیتیکاس له تجربی راهیسی،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا ه شول او په دې ارمان وو چې که دفرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي.
خو اخلاقي معیارونو دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي
او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي
ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه را وباسي، موجودو ژبو ته به څومره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵)
وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومینده له:
دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې
تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:
نوی رامنځته شوی واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په
سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت
ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډیرې ماتې ګوډې
ژب وزمه څیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې
راټول شول، د یو بل په محدودو اشارو او څیرو پیښو یې ژبنی ودانی پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه
رامنځته کړه.
په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې
د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه
پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې
سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو
په نوې ژبه باندې اغیز نه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار
پوهانو د مشورې پو اسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼوماشو په ښوونځی کی وکارول‌شی. ګوت املا د ویناژبې پټی یانی الفبادساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املاپه واقعیت کی لاس پټی ده چی دلاس دګوتوداشاروله لاری دټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښیي. دبیلګی په ډول:
توری تمثیلوی، خورلاس(دلاس تلی اوټولی ګوتیAدلاس موټی یاسوک د
توری ښیی، داشاری ګوته اومنځنی ګوته چیB ولاړی اودیوبل په څنګ کی) د
توری معرفی کوی، بی له غټی اوکوچنی Vولاړی اوله یو بل نه لری وی د
توری په نښه کوی[82] Wګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله‌یوبل نه لری د
دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوادکڼوماشومانو په ښوونځی کی دی ګوټ املا وکارول‌شی، ګټوره نشوه. دلیل یی داوچی کڼو ماشومانوچی دالفاظوفکرنه لاره[83]، څنګه به په پټی(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لاروباسی اودخپلی ژبی ابادی[84] په خپلولاسونواومخونوهسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼوماشومانوخپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله–هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دانوڅه وو؟!
له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیوچی په شمال ختیزپوهنتون کی د ژبپوهنی چارپوهه وه او په نیکاراګوا کی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګوا کی دکڼوماشومانودښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه اوورو سته له نږدی دری اونیویی د لس کلنواوتنکوماشومانودعلامت ژبی دشفرکیلی ومیندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه او په دی ډول یی دامریکی دنامتوژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«د ګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی او په مغزوکی پرته ده. دامریکی په رود ایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی او په

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی دامریکایي لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسي (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زېیز کال د اکتوبرپه میاشت په نیویارک ټایمزکی خپورکړی و ، او په هغه کی یې د نیکاراګوا دکښو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاږی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « دجوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال د اوشویتځ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه دپوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی د خپل تجربوی ښوونځی کښو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته د امریکی علامت ژبه[94] وربښودلی وای، هغوی به د نورو کښو سره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول-د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا- ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشوو کښو «دبریالیتوب امکانونه شنډکړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی دنیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه » کړی. [98]

دامریکی نامتو ژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم دنیکاراګوا تجربه یوه اثتثنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman.
« A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهاندی جودی کیګل په وینا کې(چې د «اصلي بومي ژبې» وژل یې نه غوښتل) مور اتکلو وچې د راشي د راشي په کچه ژبه په پېژاند (هویت) کې هم غټ اهمیت لري؟ !۳۱ مې ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زرخېرپو ښار، کلیفورنیا، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زیږ) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې می لیکلي وو چې له نن نه یوسل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ زکال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد را نه دجون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څیړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لړوډ پریوشان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په ګاونډیو پیړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوړ ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړۍ کې فکري اوښتنو ته را وګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یوڅه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یوبل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

دا هغه افسانه ده چې د چایینې[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزوښتو په کټاروکې پاپې واخلي. چایینې سورپوټکې اصلاً د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یی واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یی له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعور کی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراثرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109] پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګنني(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شي اوهغوی ته له«عدن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو«دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی ورپه زړه کولای شي؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګنني(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند ، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] د انسان پوهه(ادراک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله ویناپه یوه کلتورکی د ژبی جوړښت ټاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنګهووینی. په ساده وینا، د انسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثر دهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا ۱۹۲۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاند پیټررالینس اثر:[116]

---

104 - Alford
105 - J. Youngblood Henderson
106 - pre – doctor student
107 - telepathy
108 - flow of meaning
109 - Speech
110 - whorf
111 - Benjamin Lee Whorf
112 - Structure
113 - cognition
114 - world view
115 - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
116 - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټر الینس د انګریزي او امریکایي فلمي مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلې مړینې پورې(۱۹۴۱ ز کال) هغه ټکر کړ ولي وچي په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی دعلم او دین ترمنځ چلیده. داسې بریښي چې دغه عالم به د دین او علم په همسازی او انډولتوب کې لګیا وه.
لویدیز د خپلو ژبو د جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجي (دعلم په استعمال) کې سترګامونه پورته کړي دي. ددې په مقابل کې امریکایي سور پوټکو د واقعیت د روحيي عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چې هغوی په خپلو ژبو کې د ځانګړې غیر لویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړي عالم په دې عقیده وچې هسک ښبنتن په کایناتو کې ځانګړی مقام لري. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کې پروت تشنج په دې ډول ارام کړچې دلویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوي
بن جمین لی وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړۍ کې ولاړ دی چې له جرمني ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر ۱۸۰۴ ز کلونه) نه تر امریکایي رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳ تر ۱۸۸۲) .... تر امریکایي ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲ تر ۱۹۱۰ ز کلونو) پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندې په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیز کړی و: یو یې فرانسوي انتوان فبري دې اولیویت[122] (۱۷۴۷ تر ۱۸۲۵) و ، او دوهم یې جرمني مکس میولر[123] (۱۸۲۳ تر ۱۹۰۰) و. مکس میولر هغه نامتو ختیزپوه وچې د سانسکریت ، لغت پوهنې(فیلالوجي) ، او د هندي دینو نو سره یې ځانګړې علاقمندي لرله.دی په مقایسوي ژبه ، دین او افسانه پوهنه[124] کې دغټ لاس خاوند و. فرانسوي فبرې دې اولیویت لیکوال ، شاعر او غږ ساز(کمپوزر)و. د هغه انجیلي او فلسفوي تفسیرپوهنې[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفي ګرانو ، سري ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چې د زاړه انجیل(تورات) لومړي سپاره[127] (پیل ، خلقت ، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړي. دغه تفسیر په دې مفکوره ولاړ وچې دعبري(یهودي) ژبې پټې(الفبا) او د لرغوني مصر تصویري حروف[128] دیو بل سره اړیکمن دي.

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرېدې اوليويت دفرانسوی واکمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيری شخص»(خوشی سړی)[129] ګڼل شوی وی او دعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غته پوښتنه داوه چې «موږپه څه پوهيدلی شو؟» ساده ځواب يې دا دی چې زموږپوهه درياضياتو او دطبيعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايي چې دا ناشونی ده چې خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو او غير تجربی، شهودی پوهی ته وروسپرو. د ايمانول کنټ دالهيات.متمرکزی مفکوری دخيړنی لپاره ووينی:[133]

کنټ «د ختيزسپيڅلی کتابونه» راوويستلی وو چې بيلابيلو ختيزو عالمانو ژباړلی وو ، او بيا فريدريښ مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشنا ماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي.ساسکريتي فلسفې او معرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه، او ليکنی يی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثرداو: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوازې دعقل دبريدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يوحکومتی فرمان راووت چې ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شی.

په دی سرليک«ژبه، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته يی هڅه کړی وه چې د ژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګری(تصوف، عرفان) دمقولوسره پيوند کړی(رالينس،

---

129 -non - person

130 -Pope

131 - Kant

132 - speculative metaphysics

133 -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

134 -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

135 - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

136 -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

137 - language, mind and Reality

138 - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ۸۱). د بن جمین ووروف په اند یوګا[139] شعور ارتولي او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین ووروف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نوموړي په هغو تکاملي نظریو کې شک لاره چې مروجو دیني ارزښتونو ته یې بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسازي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کمیاګر بن جمین وورف ژبپوهنې ته کډوال شو په دې هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکې نه د کایناتو قواعد وویني (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وولولی:[142]

دشلمې پیړې په لومړۍ نیمایي کې وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لي وورف، د ژبپوهنې سره د(۱۹) پیړۍ دمفکرینو د اثار وله لارې مخامخ شوی و، او د ژبې سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاوید له[143]

خو په نولسمه پیړۍ کې کیڼ ګرو انقلابي مفکورو هم زور و مېند. د «کمونیزم»[144] تکې له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندې په(۱۸۴۰ زکال) کې داروپا په سیاسي اصطلاحاتو کې ورننوت. درې-څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوي پیړی جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹تر۱۸۲۵ زکلونه) چې انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکې ټونګې ووهلې او د ډیرو سپورو ستو غو شي یې پرې وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی اوغربت، خدای شر یر دی، تر هغه چې انسان محرابونو ته سرونه ټیټوي، بشریت به لعنتي پاتې وي.

---

139 -yoga
140 - Rollins
141 - Esoteric Knowledge
142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
144 - Communism
145 - karl Marx
146 - The opium of the people
147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
148 - Proudhon
149 - Anarchist
150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانومریبی به وی.»[151]

په روم کی پاپ(دعیسویانو دینی مشر) په ګرندی اوکلک ډول کمونیزم«ملعون» وګانه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی»:[152]

دنولسمی زیبیزی پیړی په نیمایی کی د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کی کارل مارکس اودهغه پانګه وال اوفکری ملګری فریدریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چی د سریزی لومړی جمله یی داسی پیل شوی ده: « دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی یی راغلی دی: «زاړه یورپ ټولوقدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156](۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واکیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده، اوپخپله وتښتیده. فرانسواګیزو[157](۱۷۸۷ـ ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واکیالی و، اوهغه مهال چی دفرانس دبهرنیوچاروو زیرو، کارل مارکس یی په زیږکال ۱۸۴۵کی دفرانسی څخه وشاړه.

دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کی دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک:[160](دنوع پیل).

په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چی په بی پای مبارزه کی لګیاده.په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندی پاتی کیږی،[161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړی ګوړی شوه. کارل مارکس خپل یو ملګری فردینانت لاسال[162](۱۸۲۵ـ ۱۸۲۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کی لیکی: « دډاروین کتاب ډیرمهم دی اودطبعی علومو دیو بنسټ په څیرپه تاریخ کی دطبقاتی پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - …The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - “ The execrable doctrine called communism….is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself.” Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمی ملگری فرید ریښ اینگلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چی ډاروین دنباتاتو او ژووپه منځ کی ځنگه خپله انگریزی ټولنه پیژنی چی دکارپه ویش، سیالی، دنووبازارونوپه رامنځته کولو، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږی.» دټامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوی اقتصادپوه وه. مالتوزخپل مهم اثرپه دی سرلیک راوویست:[167]
په دی کتاب کی مالتوزپه اقتصادی پرمختیاباندی دنفوسودگړندی زیاتیدلو اغیزد بحث لاندی نیولی دی.
دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتولپاره ولولی(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کی د والنتینوگیراتانا[170] دوینا له مخی چی دمارکس او اینگلزپه غوروا ثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یی حواله ورکړی ده، فرید ریښ اینگلز«دلومړی ځل لپاره د خپل سترمتوفی ملگری(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرگ کړ.» فرید ریښ اینگلزخپل ملگری مارکس د ډاروین سره داسی پرتله کړی و: «لکه څنگه چی ډاروین دعضوی طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسی مارکس دبشری تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]
فرید ریښ اینگلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کی هم تکرارکړی دی چی په ۱۸۸۸کی یی د«کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انگریزه ژباړه لیکلی وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیو اوبیزوگانو دغږونوورته والی ته هم گوته نیولی وه، اوداسی فکریی کاوه چی ژبی « په سوکه اوغیری شعوری ډول دډیروگامونوپواسطه پرمختیاکړی ده» [172]
چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کی راوویستلی واوپه هغه کی یی دخپل لومړی کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبی ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردانسان په دی ظرفیت کی پروت دی چی غږونه په مفکوری سره ترکیبولی شی، اودغه غبښتلتیا یی دلوړفکرښکارندوی ده.

---

[164] - Engels
[165] - Remarkable
[166] - Malthus
[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
[168] - History in Quotations, p.565, no.4
[169] - New left Review
[170] - Gerratana
[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
[172] - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوترکینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دیني او روحاني شخصیت و چې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټرکینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدني حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربنود و. ډاکټرکینګ شپږپنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (مي – جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: دا زمویني ځوابونه، د نوي فلسفي تاریخ[174]

د دغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (د نوي فلسفي تاریخ) د درسي کورس موضوع وه. ډاکټرکینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامپلټن تشریحوي، د فلسفي محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوي چې په «چابکه جبرګری»[176] زوراچوي او په دې ډول ازادي له منځه وړي. د درسي کورس موضوع (د نوي فلسفي تاریخ)، محصل کینګ ته د دې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبي نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتوشي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوترکینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلز ډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- د چارلز ډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکرلري.

۲- د ډاروین نظریه د هغه چا سره په ټکرکې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړي سپارې ته ګوته نیسي چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږي).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یاني پایان شناسي له کایناتو نه شړي.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډ ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علوماو دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه د عقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزي.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زيېزه پېړۍ کې فرانسوي فيلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲ـ۱۷۸۷) هم په خپل پير کې د ژبې د تکاملي پرمختيا په بحث کې يو، وتلی استازی و. که څه هم هغه يو سياسي متفکرو، ښايسته ښه اندازه وخت يې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله ليکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث راچاپېره ده، خپل دريځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو يو لرغوني ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دېخوا ګرځي. کله چې نارينه او ښځې د يو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتياوې پوره کوي او بيا هر يو خپله لاره نيسي. ميندې او زوزات ځانونه له يو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بيا خپله لا روهي، او يو بل نه پېژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د يو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به يې ويستلې چې له ژوونه يې زده کړې وې. ښيرې پيښې به يې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چيغې) او ښيرې پېښې زده کړې، لومړي الفاظ يې راوويستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال راووتله[185]

د دې لپاره چې د ديني قدرتمندانو او مدعيانو له شور ماشور او تاوتريخوالي نه ځان ليرې وساتي، ژان ژاک روسو د اسې دريځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښښتن لخوا ادم(ع) ته ورکړل شوې وه. ياني ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختيا په نريو رسيو پايې واخيستلې. ولولي د پوهاند ي جين اتچيسن کتاب: دوينا زړی: د ژبې منشأ او تکامل، کيمبريج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

ديهودانو په سپيڅلې کتاب تورات يا زاړه انجيل کې لومړی سپاره «جېنېسيز»[188] نومېږي چې په خلقت (پيل، منشأ) يې ژباړلې شو. په انجيل کې بشري ژوند داړيکيو په ښيرپيل کېږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند يې پکې ورپوکه، او بيا يې د عدن باغ[190] ته ورننويست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سيندونه پکې بهيدل: دجله، فرات او دوه نور. له دينه سړی د اسې پوهيدلی شي چې عدن باغ په اوسني

---

[183] - Rousseau

[184] - Essay on the origin of language

[185] - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the replies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

[186] - Creation

[187] - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

[188] - Genesis

[189] - The Lord

[190] - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبی عراق کی یانی په لرغونی میزوپوتامیا[191] کی پروت و. دعدن باغ په منځ کی دوه ونی ولاړی وی: دیوی نوم
و «د ژوندونه»[192] اودوهمه یی «دښه اوبد دپوهی ونه» نومیدله[193]
هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نړدی تولوازادیوونازاوه، اوموظف یی کړچی عدن باغ سمبال کړی اوپه ژوواوالوتونکونوموونه کیږدی. خوهسک څښتن ادم(ع) له دینه منع کړچی ددوهمی ونی، یانی «دښه اوبد دپوهی له ونی» نه دی میوه وخوری. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چی سړی دی ځانله وی. له دی امله یی ادم(ع) خوبیالی کړ، اودهغه له اړخ(ښایی پوښتی) نه یی ښځه خلق کړه چی[195] حوا یی نوم و. په عدم باغ کی لومړي سړي اولومړئ ښځی، یانی ادم(ع) اوبی بی حوا «دواړو لغړ ژوند» کاوه. بی له دی چی وشرمیږی.[196]
په دی ایت کی له غوښی[197] نه سړی وجود اونفس پوهیدلی شی. دلته د
« یووجود کیدنی» یا «یوروح کیدنی»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبی بی حوا اموراوپلار نلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنی یاروح کیدنی مطلب په تورات کی خوندی شوی دی. د ژبپوهنی له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبی بی حوا دواړه لغړوو:[200]
ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چی هغه «دټول ژوند موروه»:[202]
دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومی لومړی سپاره کی دشیطان ټکی نه دی راغلی. خوداسی بریښی چی شیطان دمار[204] په شکل بی بی حواتیرویستلی وه. اوبیاد هغی دتیروتنی له لاری یی میړه ادم(ع) هم دشیطان په لوموکی ونښت. په نوی انجیل کی، یانی دعیسویانو په سپیڅلی کتاب[205] کی «لرغونی مار»[206] ته دشیطان اوپلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ د تورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان ـ مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی د عدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «د ښه او بد د پوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حوا ته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی و یی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. د میوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړ وو. دواړه بوټو او ونو ته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.

د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ور غورځوله. د دغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی و او د ښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (د بشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (د بشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل د څاروو په ساتنه کی:[213]

کین قهرجن و او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]

له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.

د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)
[208] - more cunning beast
[209] - Genesis 3:1
[210] - Satan - Serpent
[211] - Cain
[212]- Abel
[213] - «….. Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground.» (Genesis 4:2)
[214] - «You are cursed from the earth…… A fugitive and a vagabond you shall be on earth.» (Genesis 4: 8 – 12)
[215] - Enoch
[216] - Irad
[217] - Lamech
[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(څلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوند وکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. د لامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنګه وجوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس ګزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، او لوړوالی پنځلس ګزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸ تر ۲۹). د هغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړ نه وروسته د ادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال«ټولې ځمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړکړي چې څوکه به یې«جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]
خو هسک څښتن چې د چاد نوم ویستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د یوې ژبې په ځای د ډیرو ژبود رامنځته کولو له لارې. د ژبو د ګډ والي له امله خلک د یو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]
د تورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د ځمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د«بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوی یې، او وبه یې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]
بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

---

[230]- Genesis 11:1
[231] - Babel
[232] - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)
[233] - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)
[234]- Lord
[235]- Tower of Babel
[236] - Babel
[237] - Babel
[238] - Hebrew
[239] - Confused
[240] - Babel
[241] - Babylon
[242] - Babylonia
[243] - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)
[244] - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې برېښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک ښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې دانسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې د یوې ژبې په ځای یې ګڼ شمیر ژبې راوستلې.

په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه میوه وخوري، د دغه نافرمانۍ له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.

د زاړه انجیل یانې تورات یو بله سپاره «شمیرنه»[246] نومېږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم (۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک ښتن د دغه تګ سره مخالف و. یوې ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیدله او په خیټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ور ته ګیله وکړه چې ولې یې وواهه. خر ورزیاته کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت یې د غسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک ښتن د بلام پیغمبر ستر ګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.[250]

لرغوني یهودي مورخ جو زیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږکال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله»[253]:

جو زیفوس دی ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژوو عیني ژبه کاروله ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب لیدلی و، او نه یې نور انسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای. ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم (ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. داعمل چې ادم(ع) او بي بي حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

---

245 - Satan-serpent
246 - Numbers
247 - Balaam
248 - Donkey
249 - Angel
250 - Number 22: 21-35
251 - Jasephus Flavius
252 - Antiquities
253- All the living creatures had one language
254 - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادو وچي څه وکړي او له څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهيدلای او ازاد نه وای، نو بيا خو به بې ګناه وای، او له عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلاد پيړۍ کې يوناني مورخ هيرودوت ليکي چې فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزوا کې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. يو څه وخت وروسته دغو ماشومانو د «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چې په فريګۍ ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانا لري. فرعون دې پايلې ته ورسيد چې فريګۍ لومړۍ يا اصلي ژبه ده.

د فرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلې تکرار شوه: د هوهين شتاوفين دوهم فريډريک[258] د روم سپيڅلي امپراتور و. نوموړی عسکر، ديپلومات او عالم و او ويل کيږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوي او يوناني کې د رواني ويناخاوند و. د منځنيو پيړيو په پيل کې د دغه امپراتور هم دوه ماشومان په يو ځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راوويستلي وی، دواړه مړه شول. له دې نه دوه سوه کلونه وروسته د سکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر ۱۶۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. د اسې بريښي چې هغوی به په نتيجه کې عبري ويلې وی.[260]

کليسا د پيړيو لپاره په دې باور شوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خو پوهانو ډېرو نورو سيالو ژبو ته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زېيزه پيړۍ کې مهندس او عالم جان ويب[262] د چينايي ژبې په برلاسټيا ټينګار وکړ. د جان ويب استدلال دا و چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] يانې نوح(ع) په چين کې کوز شوی و. چايني ژبې د يو څو پيړيو لپاره د لومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايډکينس[264] په خپله ليکنه کې(۱۸۸۷) کاږي چې چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکي نواح وييستر[266] چې يو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زېيز کال ۱۸۳۰ کې په دې باور شو چې يو وه بله سيميټک[267] ژبه يانې ارمايک[268] اصلي يا لومړۍ

---

255 - Sammetichus
256 - Bekos
257 - Phrygian
258 - Frederick 2 of Hohenstaufen
259 - King James 6 of Scotland
260 - «Spak very guid Ebrew»
261 - Hebrew
262 - John webb
263 - Noah
264 - Joseph Edkins
265 - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
266 - Noah Webster
267 - Semetic
268 - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنۍ-اصلي ژبه وه. د نولسمی(۱۹) پیړۍ په دوهمه نیمایي کې
د انګریزچارلزډاروین له تکاملي تحلیل نه وړاندې، داسې فکربرلاسې وچې د قبل البشر موجودیت د نشتوالی له امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونې وه. د دغه ډول فکرپایله داشوه چې د ژبې لومړۍ ظهورټول تال په الهي الهام ودرید. لرغونی مصریان په دې اند وو چې د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړې وه. بابیلیانو یانې لرغونو عراقیانوهم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړې وه. نبو «دپوهې اولیکلو» خدای و. ولولئ:[273]
د نبو نوم په تورات کې هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کې براهما[276] لومړی یا اصلي خدای دی.
د خدایانو او د بشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چې سراسواتی[277] نومیده. دغه شان براهماله ځان نه د خپلې میرمنې په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یې ویشنو[278] نومیده چې ساتونکی یانې محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا[279] نومیده چې ویجاړونکی[280] خدای و. دلته د پام وړ ټکی دوه دی:
«یو» براهماد خپلې میرمنې په خلق کولو کې تقریباً هغسې رول لوبولی و، لکه د ادم(ع) له اړخ نه چې هسک څښتن بي بي حوا خلق کړې وه.
«دوه» د برهما او دوه نورو خدایانو(ویشنو، او سیوا) اړیکې څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښي چې په عیسویت کې ورته یانې دری ګونتوب[281] ویل کیږي (پلار، ځوی، او سپیڅلي روح). د براهما میرمنې سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، او هنرورکړل. د نولسمې پیړۍ په نیمایي کې انګریزچارلزډاروین د طبیعي تکامل نظراو ویست(د نوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس او فریدریښ انګلزد ټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دې ډول: لومړئ (ابتدایي) ټولنه، مریبتوب(غلامي)، فیوډالیزم، بورژوازي، او کمونیزم
په مارکسیزم کې دین «د خلکو اپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجي، دولت، کلتور، قانون او ژبې په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسې جوتیږي چې د چارلزډاروین او کارل مارکس تحلیلونو به د ژبې د منشأ په اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
[270] - Human experience pre- linguistic
[271] - Thoth
[272] - Nabu
[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
[275] - Hinduism
[276] - Brahma
[277] - Sarasvati
[278] - Vishnu
[279] - Siva
[280] - Destroyer
[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی دپاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او دیوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اړه بحث حرام وګاڼه ! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ د علوموا و الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات د علوموخیری پیښبی وکړی «یوائی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا ، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څیړنو ته یو ځغلند نظر واچوم. په دری(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نورو کې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څیړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فرویید[285] وایي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډیر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلور زره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزی[287] اټکل دوه زره دری سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلی انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288] (۱۷۷۸ – ۱۸۳۰) لیکي چې «مونږ په خپل خوب کې دوه مخي نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګمو فروبید د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څیړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څیړنې په یو کتاب کې خوندي شوي چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته(۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروبید په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوي وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې موني یاني بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويده يدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډېرې ځلې داسې پيښېږي چې د خوب څخه دراويښېدلو سره سم، ليدلې خوب ډېر تيا سمڅې ته غورځول کېږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه دويښ ژوند دواقعيتونو سره پوخلا کېږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کېږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډېره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵= نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې را څخه هېرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کېږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.

اوس به نو را شم زما ليدلي خوب ته:

د مزار شريف د (تروې غونډۍ) څخه يو ستر ګور، زړه ورا وغورياڼي شخصيت چې د روغې پوهې خاوند وه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب وا و ځان يې کابل ته رساوه چې د احمد شا بابا سره ووينې، په چاريکارکې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې را ووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه را غلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکارکې زيږيدلی او ستر شوی و په هغه مجلس کې يو اځنی افغان وچې د (پښتوبابا) سره په پښتو ګړيده، او نورو شيړاګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوږې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتوبابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډېر د رناوي ورغبرګه کړه چې: «بابا ډېره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چند اول بازار کې غوړوله (حلوا) اوورپسې تودنۍ (بخارۍ) خرڅولې ستاسې نوم په ډېر درنښت سره يادولو.»

پښتوبابا که له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرۍ) پريښودله او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سرداران او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتوبابا کابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جما الدين افغاني

---

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګیدلی چی په ډیرتلوار سره راروان و. دیوبل سره یی روغبړ وکړاودواړه څنګ په څنګ د احمد شابابا د لیدنی دپاره دارګ دکیږدی په لوری وررو ان شول. دارګ دکیږدی څخه یوتنکی ځوان راووت. پښتوباباپری ږغ وکړ:«بابکه! نیکه موچیری دی؟» دغه ځوان چی محمد خرګند نومیده په منډه کی ځواب ورکړ:«قتی قومای خودشسته!» احمدشابابادخپل لمسی دځواب داوریدلو سره سم دارګ له خیمی څخه راووت، د دواړو سره یی په غاړه سټری مشی وکړل، او ټول په ډیرتلوار سره دارګ خیمی ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سیمو مشران دخپل تاریخ سره جرګه شوی وو. علامه سیدجماالدین افغان ډیر اندیښمن معلومیده. هغه په ولاړه کی احمدشاباباته وویل:«زه چی ژوندی وم نوځان می(افغان) ونوماوه، خواوس چی مړیم ایرانیان می ایرانی ګنی! څه وکړم؟» احمدشابابا د ستر پوه سید جماالدین افغان په حال ډیرخواشینی شو، او سمدلاسه یی پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چی څه نظرلری. پښتوبابالومړی دعلامه سیدجماالدین افغان سره ډیرزړه سواندی وښوداوبیایی احمدشاباباته خپل نظرداسی جوت کړ:«بابا! که ویداند(علامه) سیدجماالدین افغان یوڅوټکی پښتولیکلای وای، ایرانیانوبه یی هویت نه وای یرغمل کړای. هسک څښتن دی موږټول په نیاو(انصاف) غښتلی کړی! دپښتوسره پښتوکول دهرافغان ملی هویت ټینګولی شی اودین ښکلا یی خوندی کولی شی.»

ویداند(علامه) سیدجماالدین افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چی دخبرلوڅ غوږن(باخبره)، سترګوراوباندیسی څیړاندپښتوباباپه درانه ږغ وویل:

نوری ژبی زده کول که دی کمال خپله ژبه هیرول بی کمالی ده

دپښتوبابادشعرداوریدلوسره سم، احمدشابابادخپل بی کماله لمسی په لټی کی شواو زه له درانه خوبه راویښ شوم. ګورم چی په وړاندی می دپښتوبابا(محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعیل یون اوهمیش خلیل کتابونه غوړیدلی دی. له بدی مرغی وینم چی لاتراوسه پوری دمیرویس نیکه کودیان اود احمدشاباباکړوسیان له همدغی بی کمالی څخه الهام اخلی اودملی ژبی دغه سپکاوی په ډیری سپین سترګی سره د ژبنی تبعیض دنشتوالی په نامه هم خرڅوی.

هسک څښتن دی هیچاته ددی وس ورنکړی چی دټول افغانستان دملی هویت د ټینګولو اغیزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړی! پای

زیرک یار ۱۹/۱۱/۱۹۹۲

دالیکنه په مجاهد ولس(ناروې) او افغان ملت(یورپ)کی خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوارکي !

دافغانستان ځيني سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يوازې له دې نه ډېره کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. څوک چې حساب نه مني د مساواتو په منلو کې يې هم شک دی. د ايران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(٧) کالونه وړاندې د ايران په شمال کې د ګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګار وکړچې:«در اين دنيا نمی توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان، لاهور، ملت پريس، ١٣٨٠لمريز، اپريل٢٠٠١ زيږ. خپروونکی: د پښتني کولتور د ودې ټولنه، جرمني).

دافغانستان مفکر، غيرتمن او فقير وزير محمد ګل مومند چې د کابل ښارپه(اندرابيو) کې زيږيدلی و او په اتيا کلنۍ کې د همدغه ښار د(بريکوټ) د سيمې په يوعادي خټين کرايي کورکې په حق ورسيد(١٣۴٣لمريز، ١٩٢۴زيږ)، په خپل يو شعرکې د نبي منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

زما په نيمګړې اند، په ورورستني شاهي اساسي قانون(تله ١٣۴٣، اکتوبر١٩٢۴) کې دفارسي په ځای دري ټکي خوندي شو، ددې لپاره چې دشاهي کورني لپاره اسانتيا راولي. شاهي خيل او درباريان په پښتو کې امېږ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه اودکورني نورغړي يې دلږ زاند هويت په کړاو اخته وو چې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297](سرحدي سړی) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاو ځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وايي. دپاچالپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه دملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(٩١١) له بخولي(فاجعی) سره جوخت پرې امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دريمه سقاوي راغله.[298](دمسعود اورباني سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ١٩٩٢ سپټمبر١٩٩٢. ولولئ: سمسور افغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ١٣٧٩ل،٢٠٠١ زييز).

هغه مهال چې زه دبرلين په ازاد پوهنتون[299] کې دواکپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يو انګريزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهږپوهنې(ايتنولوجي) استاد و راته ځان راوپيژاند: زه د پروان

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې بنا یسته ډېر وخت په ښېرنه تیر کړی و.(زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سر و مال زیان ورسیږي). دغه شیرونکې د یو جومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمني وژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سر یز بیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړی یې سره چل و

بسته پرې کو هدا مان شو پار سیوانو خو بایې وه

ښوورځې پاچاهي وه

سرداران په تصادفي لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي(کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شا بابا بې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو(لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوره (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د ستر ګه وراو غوږن(باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه(د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرورور عبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ور سره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې«زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبر ګه کړه چې:«صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي وینا وې. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته **۳۴۱** مخ،

کولتوري امپرتیا(بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزي وشلوي. د افغانستان یوغټ کړکیچ په هغه توپیر را څرخي چې د سیاسي هیوادوال(تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ(تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي بریدونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال(سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیري پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کې کړکیچ په دې کې دی چې سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوي خو له مسولیت نه ډډه کوی او په رسمي دولتي مقامونو کې په عمل کې ملي رسمي کفایت نه مني. په بله وینا ، په رسمي موسساتي ډګر(دولت) کې یوه ډله بشپړ امتیاز لري چې په دولت کې د خپلې ژبې(فارسي دري) انحصار ټینګ کړي او مقابل اړخ(اکثریت) له دې نه محروم کړي چې خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسي سره مساوي مقام ته جګه کړي.

ژبه له دې نه ډیره جګه ده چې یو اځې او یو اځې د پوهاوي(افهام و تفهیم) وسیلې ته راټیټه شي. د سپي غپل یا سونګیدل سړي په خطر یا خوښۍ پوهوي، خو د هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوي(غیري مادي) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کې رانغاړي او راتلونکو نسلونو ته یې رسوي. لکه په اینه کې چې د انسان مونه لید له کیږي، په ژبه کې د مغزو او زړه بې جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږي. هو ، ژبه د پوهاوي(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکې د نیواک په چاپیریال کې په افغانستان باندې په ورتپل شوي اساسي قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیبږ) کې «پښتو او دری د دولت رسمي ژبې دی»(ماده ۱۲)

دلته د(او)ټکی د کلک پام وړدی. د «او» ټکی مساوي په «یا» نه دی. یانې د اساسي قانون د شپاړسمې(۱۲) مادې پورتني جمله مساوي په دې جمله نه ده: پښتو یا دري د دولت رسمي ژبه ده؟ ! خو غیر-پښتون افغانان د رسمي دولتي وظیفې په اجرا کولو کې له سپین سترګې نه کار اخلي، د اساسي قانون د شپاړسمې مادې په ذکر شوي جمله کې د «او» له ټکي نه سترګې پټوي، او په دې ډول په خپله رسمي ملي بې کفایتي څپونې غوړوي. په کال ۲۰۰۵ کې یو پښتون افغان امریکې ته د ژورنالیستۍ زده کړو لپاره راغلی و. ما ټلفوني روغبړ او پیژندګلوي نه وروسته هغه وپوښته چې په کابل کې یې څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یې کړه چې د یو لوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسي هیوادوال دی چې حقوق خوندورکوي، خو کولتوري هیوادوال نه دی چې زړونه کوشیر کړي

موخه(هدف) دا نه دی چې په دولتي ادارو کې یو مامور په یوه رسمي ژبه بسنه کوي ؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې به ملي کفایت یا په دې ژبه کې ښود ل کیږي یا په هغه بله کې ؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې دی ملي کفایت په کلتوري بې کفایتي او امتیاز وچلیږي. موخه دا نه ده چې په کلتوري لحاظ بې کفایته یا کم کفایته رسمي مامور دې ژباړن ولري، او په دې ډول دې ملي بې کفایتي د پیسود لګښت په واسطه تامینه شي.

موخه دا ده چې ځنځیرونه دې غوڅ شي۔هغه ځنځیرونه چې ماشومان د ملي ټولنې له جوړولو نه محروموي، هغه ځنځیرونه چې د متقابل درناوي(احترام) او عملي وروروله ارمان یې شنډ کړي هغه ځنځیرونه چې ملي پیژاند(هویت) او ملي شعور ته یې پاټکونه اچولي دي. کولتوري هیوادوالي(تابعیت) واقعي پوهاوي(افهام) ته ښه راغلاست وایي۔هغه پوهاوي ته چې د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروي، متقابل احترام رامنځته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورورولی غښتلی کوی، اوملی ټولنی په جوړولو کی کواند (فعال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي - حقوقی هیوادوال (تبعه) چغه اوریدل کیږی او هم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال او کولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسیږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

---

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کې

دپښتنو واکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي ، که بریښنا خیل وو او که تورتم خیل) عموماً ټول لږو ډیرپه دې بې کمالی کې سرتیري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاټک و نیسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوی کلتوردا ړه ماران شي. دغسې ناوړه اعمال نورد زغم وړنه دي. شلخی تجربې ښیي چې شلخیان د پښتانه حیثیت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالی کی میلمه شوی و. یوه سړي ورسره سترې مشی په پارسی و کړل. په څنګ کی یو بل سړي ورته وویل چې باچاخا ن خو پښتون دی، په پښتو به دی ورسره سترې مشی کړی وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زمو ږغټان په کابل کی پارسی وایي. مافکروکړچې باچاخان(فخرافغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتوپریښې وی او په پارسی به اخته شوی وی!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجری(۱۹۴۴زییز) کی په کابل کی د پښتوټولنی له خوا چاپ شوی وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلی غلام حضرت کوشان د دی فرصت و مینده چی «د پښتو سره د مینی» له امله د (پټې خزانی) انګریزی ژباړه تکمیله کړی. پټه خزانه په انګریزی ژبه کی هغه مهال په کابل کی چاپ(۱۳۵۸لمریز، ۱۹۷۹زییز) شوه چی رټلی نورمحمدتره کی ارګ په پښتو چلا وه. په دی ډول ښاغلی کوشان ظاهراًد پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کی به پری هسک څښتن پوهیږی. په افغانستان کی به چی د استقلال په جشن پسی جوخت دپښتونستان جشن نمانځل کیده، نود کابل ښاروال(پارسی ژبی افغان ورور) به دکاغذله مخی خپله وینا په پښتو اوروله، خوپه کابل کی به د ارګ مشرانو په پښتوتلپاتی روژه نیولی وه او ټولی ویناګانی به یې په پارسی کولی. دغه طرزالعمل داسی هم تعبیرید لای شي چی پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وه او فارسی د ارګ رسمی ژبه وه. په نوروالفاظو: دکابل ښاروال ښاغلی ډاکټرسهیل پښتو دکابل ښارپه چاپیریال کی له ښاغلی عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو دیوه افغان په حیث خپل ورسپارلی شوی رسمی تمثیلی وظیفه دپښتونستان په جشن کی سرته ورسوی، خود «برادران ارګ» معذرت به داسی معلومیده چی دکابل ښاردوی بی پښتو کړی دی(عذربدترازګناه!).

مکناټن[302] داړتیاله مخی پښتو زده کړی وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کی پښتوته داړتیا احساس نه درلود، او چی په ارګ کی پښتوته اړتیانه وه نود دربارپه دولت کی به ورته ولی اړتیاوی! حمیدکشمیری په خپله«اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجری سپوږمیزکال) کی وایي:

شنید این سخن لات جنګی تمام که اموخته بود پشتو کلام

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزير محمد اکبرخان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جريان کې د مکناټن له خوا د وزير محمد اکبر تياری انځورشوی دی، او «لات» دلوړ[303] يا سردار يانی مکناټن په مفهوم استعمال شوی دی (ولولی: غوث خيبری، «دبرنس او مکناټن د وژل کيدو پيښې» ، دعوت، پرله پسې ۷۲-۷۱ ګڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر۱۹۹۲) .

اټکل ځلورنيم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زېږيځ کال کې يوه سپين ږيری پښتون د امريکی د(لاس انجلس) دښار په«افغانستان ږغ راډيو» کې مرکه لرله. (او ريدونکو به د ټليفون له لاری پوښتنې او تبصری کولې اودراډيو له لاری به يې ځوابونه اوريدل) . په ارګ کې د پښتنود قوميانو يولړ قومي(يو سپين ږيری سردار صاحب چې پخوا يې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولي وو) په افغانستان ږغ راډيو کې د پښتو («افغانی») په اوريدلو سره يوڅه بې حوصلې شو. «اين مردفاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپين ږيری افغان ته چې په«افغانی» (پښتو) يې په افغانستان ږغ راډيو کې توضيحات ورکول، په دې الفاظو واګوابنيده: «اغای(و) چې پوف ميکنی ما نمی فهميم، مردم نمی فهمند ، اين راديو مردم است و شما پوف کرده راهی استين».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان دوګړو د اکثريت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه ګڼي(«مردم نمی فهمند») ، اونری احتمال لری چې د سردار صاحب دشعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وی او افغانی به د افغانستان غيری مردمی(يانی درباری) ژبه وی؟ !ښاغلي«و» [«و»مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څير استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې«پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته يې په«راديو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، اودفاضل سردار صاحب په خپله ژبه يې د سردار صاحب شعورد حافظ شيرازی په دې شعرټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بيک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگرمنش به جوی نفروشم

(د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نيازی، «اهانت به پشتو وپشتون» ، ايينه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ،مخونه ۱۵۷ـ ۱۵۸) .

اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلويښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زيږيز تر ۱۹۷۳) . که هغه په کال کې يوځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان دجشن، دنجات د جشن، دکوچنی اختر اويادلوی اختر په مناسبت) په پښتوويناکړی وای، نوډيرګومان کوم چې د اعليحضرت صدر اعظمانو ، وزيرانو ، جنرالانو ، سفيرانو او.... به هم دغه لارخپله کړی وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنود زده کړې عمليه په دربار کې له برمتې (يرغمل) څخه خلاصه شوی وای. په دربار کې د پښتو يرغمل کيدل اوله دربار څخه بهرد پارسی وانو خويندو او وړونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د يو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملي ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسميت و ميندہ

[303] - Lord
[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

او درباراو د دربار دولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې د پښتنانه بچيان په خپل هيواد ، په خپل پايتخت، او په خپل دربار کې د بې پښتو شويو درباريانو خيلو په لاس بې پښتو شول. او د لرې پښتونخوا ديوه تکړه ځيرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانوخويندواوو روڼو چې غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک ، وتلی، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازار کې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستوني ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيږدرلود چې غيرتمن مسلمان او دتکړه فکر خاوند و. له دې کبله به روغه وي چې د پښتو (ژبې او پښتونوالۍ) په هکله دده نظر په لنډ ډول د روپيژنم :

«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) د کابل ښار په (اندرابيو) کې زيږيدلی و او ددغه ښار د (بريکوټ) په سيمه کې په يوه خټين کرايي کوټ کې د اتيا کلنې په عمر په حق ورسيد (۱۳۴۳ المريز ، ۱۹۶۴ زيږيځ). دی سربيره پر دې چې وزير و ، اولسي ژوند يې لاره ، دتکړه فکر خاوند و ، او عمل يې له نظر څخه نه پټيده. وزير محمدګل مومند وايي چې «دپښتو دترويج او تعميم دپاره په هر ډول چې لازم او ممکن وي په يو منظم طور پښتو وخوځوله شي ، پښتانه وبيښ کړې شي.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډير پام وړ دی. مفکر محمد ګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې دپښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړي، معمولي چارې ورپسې ، او کيفي او ذوقي شيانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان بايد تر هرڅه دمخه «سمدلاسه درسي کتابونه» دښونځيو او مدرسو دپاره «تاليف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دين ، اخلاق ، اداب ، خپلو خصايلو او ملي خصايصو ته وشي. دماشومتيانه دې داشيان په زړه او دماغ کې ځای ونيسي ، او د پښتانه بچي دې پښتانه شي». دپښتو بابا په اند دعلم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډيره ارزښت لري. ځکه خودی ټينګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چې «په هرڅه کې به د نورو پيښې کوو». دی زياتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه يو ، ورکوټي ولس هم نه يو. موږ داسيا په مينځ کې د نامه خاوندان يو.... او مهم جغرافيايي موقعيت لرو». محمد ګل مومند په دې واقعيت پوهيږي چې «د فن او صنايعو له پلوه» پښتانه لويد يزو هيوادونو ته د زده کړې لپاره اړ دي: «ځمونږ دين هم مونږ ته امر کوي چې (الحکمهٔ ضالهٔ المومن اينما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه ددوی نورڅه ته اړنه يو او نه ښايي چې په هرڅه کې د دوی پيښې وکړو... او ددوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهيت پوه دی او په ډاګه وايي چې « حکومت د بې پښتو ګې له املهاريان دي ، اولاره يې ورکه کړې ده ! او اولس د بې پښتو ګې له لاسه بې پته ، خوار ، زار او ورک دی؟ ټول د بې پښتو ګې په اور سوي يو...» او س نو پوښتنه داده چې پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟ دده په فکر پښتو که له يوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز يانې «پښتونولي» ده. «پښتو وييل ، پښتو کول ، پښتو چلول دي» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دين ، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند « پښتو زړه ور توب دی ، ځکه پښتانه په دې خبره ايمان لري چې ګټه او تاوان ، عزت او ذلت هرڅه د خدای نه دي. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک څښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت دژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری.
« که دیوملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، څواک اوژوند یی بشپړیانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستهه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه بایدوساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتودرستواړینوته» ځواب ووایی. د مفکرمحمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ښتي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتودژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خواپه لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷المریزچی ۱۹۳۸ زییځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ـ تکړه پښتانه بایدیوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا«پښتوپه منظم طوروخوځوله شی» او«پښتانه ویښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غټه وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتوټنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی بایددهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنو کړنوته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیا ده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.

۳ – پښتو نه یوازي په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.

۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.

۵ –پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.

۶ –د پښتو کلتوري ـ هنري اړخ یا نې ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، اوډرامو ته پاملرنه حتمي ده.

۷ ـ د دولت او حکومت مشران باید رسمي ویناګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.

۸ ـ د پښتو لیک یا لیک لاري یو کولو (املایي یوشان والي) ته کلکه اړتیا ده. که هرڅوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشونې وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هرچاخوښه چې یو ټکی څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره دا ده چې ذکرشوي ټکي په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستاخو لیکل یې د ټولو !

د بیلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام را ګرځوم: «زوموږ»، «څموږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هریو ټکی څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږځای او لږوخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دي. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو د ړه[306] په کارولو یې، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوتر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوتر د متخصصینو له خوا کلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.

۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرتر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلا بیلو چارو کې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډیر اړ دي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

---

[306] - Keyboard

[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکې سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰ -په اساسي قانون کې دیوې ژبې «ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني - رسمي ټینګاردی چې ددولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، اوتبلیغاتو عملیاتو کې دهغې ژبې دچلن لپاره دیولیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کې باید پښتو دافغانستان رسمي ژبه وبلل شي اوحکومت دې ته اړشي چې په دغه لارکې عملي ګامونه واخلي. خو که په عین وخت کښې «دپښتو عمل جرګه» فعاله نه وي، نود اساسي قانون ټینګار به هغسې پنچرشي لکه پخواچې یوې تشې خبرې ته راټیټ شوی و.

که په پای کې زماڅخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې دپښتو په رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کې ټینګارغواړم اوکه دپښتو چلن په ارګ کې؟دتیرو ترخوتجربوڅخه دزده کړې په مټ زما(زیرک یار) ځواب داسې دی:

«زه پښتو په ارګ کې غواړم ځکه بې پښتو ارګ دپښتو مرګ دی؟!»

دربار(حکومتي مرکز)چې بې پښتووي، نوپښتوبه درسمي کیدا په لوري له ټولنیزاتبار[308] څخه لویدلې وي اوډیره به ناشونې وي چې ددربار دفتر، مطبوعات، دزده کړې موسسې، بازار اونورراشه درشه[309] دملي ژبې دپرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړکړې شي.

پــــای

ډاکټرزیرک یار

دنومبر۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

---

[308] - Prestige
[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبی د سرکار سره
کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا روانشاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتونا زولی دی: یو یی پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی او فلسفی په برید ونو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږ ویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اوروک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خود لومړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی ومیند. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینې، باید اوروک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال(۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یورونړ اندی «منور» لاره خوښه هم وو ژل شو «او دا سی نور». (ولولی زما د چاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک: « د نوی سیا ست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټر ماما وچی زه یی د ساپوهنی او پښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښورنه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لویدیز جرمنی) ته کډوال شوم. یو څوورځی وروسته ډاکټر ماماله ستوری له کولن ښارنه فرانکفورت ښارته زما د سترړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته دډاکټر ماما دوه(۲) پوښتنی او زما دوه ځوابونه پام وړ ګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «د اد روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پیښورنه لویدیز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړ او له پیښورنه مې

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نږدې شپږمیاشتې وړاندې د کال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پیښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودیدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې ، د کال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوریي ونا زولم. دا هغه مهال وچې مورږدو اړه دلو ید یزجرمني په ګوېتې پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې را هیسې زه یې خوریي یم اودی مې ماما. کله چې کبیر ماما د ساپوهنې ډاکټرشو ، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکټرماما» وړاندې کړم. ډاکټرماما (کبیرمرد ادخیل ستوری) یودیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیییږکال ۱۹۷۵ کې د کړنی د ساپوهنې دنړۍ والې ټولنې (انټرنیشنل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکټرماماستوری درې(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره» ، «دهوښیارتیاتله» او«ژب ساپوهنه». درې واړه کتابونه په پیښور کې«دپښتونخوادپوهنی دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکټرماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجی) دپښتو ژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلی ده.

زماد معلوماتوله مخې، ډاکټرماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

دډاکټرماماستوري دغه سړیتوب دهغه د سیاسي سترګه ورتیاغته ځانګړتیابښيي. د شورویانو له یرغل راوروسته ترنن پوري شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلي دي. ډاکټرماماستوری دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالي یې وزري غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکټرماماستوری د شعرونو ټولګه ده، په مابا ندي یې د «یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکټرماماسیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یوه ورځې چا ویلې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غټه وریځه راغله دوه وړې یې ښکلولې
وړې شوې غټې کې غیبې بیا مو سترګو نه لید لې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چې د مورغیږې ته تللې
دیوکورد یوټبروي دیوبل نه ځاریدلې
چې همجنس وي جمع کیږي عقل کله بیلولې
په ویشلې پښتون قام یې ستوری اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرکال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیی غړند ځرګند یده. راته ویی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زور رانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایېزو پیښنودواړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه «لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زمادا چغه(شعار) وه:

«بې پښتواړګ د پښتنو مړګ دی!» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کټې د ماستو» چل راسره ونکړی. «دغتی کاټې ماسته» هغه ټکي وو چی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کټې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یی یو بل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کټې ماسته ورکوي! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه وو خوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریو نیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینګو ماستو یو غټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یی په ژړا لاس پورې کړ. موریی دځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کټې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کټې واکمن شو او هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کټې ماسته ورپریښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماماته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کټې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زماله هغی «لنډی جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زما منلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتوپتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خوخلکیا ن نه دی چی په اړګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتڼونه کول! ډاکټر ماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتوله اړګ نه شړل شوی ده، خوپه ګوانتاناموکی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریی وخندل، اوزیاته یی کړه چی زه هم دپوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه «تش مشر»(فیګرهیډ) اوحامدکرزی «کوچنی مشر»(ماینرټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی دافغانستان وګړواکثریت(پښتانه) دظاهرخان اوکرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلو ته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زما او ډاکتر ماما وروستنی خواله. اوس نو پوښتنه دا ده چې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟
ډاکټر ماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظر په کچه ډېر د عمل خاوند و. که په پېښور کې یې د پښتو نخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشر و او د دې ګوند د بنسټ ایښود ونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..
که د شاعري په نړۍ کې په ډاکټر ماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ ورډمه لګیدلی وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالی، خپلواکی او سوکالی لپاره ور باندې د باچاخان (فخر افغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوی وه.
پښتو ژبه د ډاکټر ماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونی کار دی، او ملي پیژاند په پښتو ژبه را منځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوی ده. د افغانستان نوری خوږی ژبې د غه تو منه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري هغه لارخپله کړې ده چې د افغانستان مفکر او فقیر و زیر محمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه –هغه و زیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختین کرایي کورکې ساوختله، په هغه ختین کورکې چې عبدالعزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکټر ماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یو ډول سیاسي دیره واوښت چې د هر ډول سیاسي یا دیني پښتون د رناوي پکې کیږي. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په هڅ پښتون، په پرګنه یوسفزي، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټر ماما ستوري د بري پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی و او په جرمني کې یې د زیږکال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د رنی کورنی
او د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند پاتې مشر تابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست ستر ګور، زړه ور او نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډېر څه په میراث او ارمان ورسیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مار مشر اروا ښاد ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په کړنلاروخوځیږي.

ډاکټر رحمت ربي زیرک یار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د توزند أکس (زرخیزې) ښار.
پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۷

ژب ســیاســت او ژب پــلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتـــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنی دډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.[314] «
ډاکټر ولستر په شپږو یشت (۲۲) ژبو پوهیږی او کتاب یی «دنړی» دغټو ژبو لومړنی تاریخ دی.
پښتو بابا محمد گل مومند دافغانستان هغه ولسی اوفقیرو زیروچی دکابل دښار د بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختین کرایی کورکی په اتیاکلنی کی ساوختله (۱۳۴۳المریز۱۹۲۴زییزکال). هغه دژبی په اهمیت پوهیده، دټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل گاڼه، اوله دی امله یی دملی ژبی پښتو په تعمیم اوترویج ټینګار کاوه.
مفکر محمد گل مومند په دی فکروچی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند د بدمرغی اونیکمرغی سره تړاو لری: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانا یی داده چی:«په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک او ژوند یی بشپړ لیانیمګړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی.» په «لـنډ» ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی سته‌ده.» د دغـه اهمیت له املـه «ژبه بایـد وساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شی، ارتـه کړلـه شـی، علمـی شـی، ادبـی شـی، په هرحیث سـره د ملت درسـتوا ړیـنوته» ځواب وو ایی. دمفکروزیر محمد گل موند په اند، «یوه سړی خپل اودبل مال پـیژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاره لیاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی.»(محـمد گـل مـومند ،دپښتو ژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو. د بلخ شرکت[رښتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷المریز= ۱۹۳۸ زییز). تر او سه زمور پوهه داده چی انسانان له بل هرټولنیز موجود نه زیات سیاسی ژوي دي. پـه طبعیت کـی هرشی ګټوره وظیفه لری، او انسانان یوا ځینـی ژوی دی چی طبعیت وربـاندی دوینا پیرزوینه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکر به ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرګند شو.

دتاریخ یو پوهاند دا استاد انو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی اوبنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استاد ورسره سرو خوځاوه، خو یوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیر کید لی شی. ژبی د انسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکرو کړی لړترلړه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لا تراوسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پو اسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. بنا یی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږکاله وړاندی په زیږیږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی «ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»:[319]

له دینه چی « ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی او هویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نو له بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه دټولنیزتوپیر او اتبار لوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی د رسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیر او ټولنیز مقام تومنه پرته ده. د بیلګی په ډول سینګاپور یو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) او څلور رسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) او تمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصاد کی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic
[316] - Abstract
[317] - Communication
[318] - Rosen
[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie
[321] - Social class differenciation
[322] - Malay
[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چې په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه ددغه هیواد ملی ژبه ده،
د سینګاپوریانود پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسرییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او دملی احساس په
پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستررول لوبولی دی، اودعبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر
رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)-ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیرکی پخپله د امریکی سترڅارنوال اودبندیانود عذابونیوغتو پلوي حقوق پوه
البرتوګونزالیس[325] تیکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۶). او س په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چې
انګریزی ژبه د اساسی قانون دتعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. دنورو هیوادونو دخلکو په شان، امریکایان ګډ قومی
نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. دګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله دخپل پیژاند لپاره
انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت اوپه خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی
ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانوته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددی ملاتړنه دی
کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۶) لږوروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328]
هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یوولس
دخپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یې چې بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، دخپلواکی په
ګټلو سره او دخپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول دوه هیوادونو ته ګوته
نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خودخپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶)
اودوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون
چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده.
بل مثال په افریقاکی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چې نهه قومونه پکی ژوندکوی د یونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'nationa l' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې ترټولو ډیر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، د دې لپاره چې د ژبو کړکیچ را منځته نشي. د دې په مقابل کې کیسو اهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسو اهیلي د خپلو اکې په جګړه کې د سیاسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه.[333]
رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په ادا کولو کې کارولې وي (لکه په ترونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګډو اعلامیو کې، او په سیاسي دریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت د شتون په حالت کې را منځته کیږي، یانې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیې چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي.[334]
په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په څیر د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږکال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی.[339]
رسمي ژبه د حکومت په ورځني فعالیت کې کارول کیږي او یو اورګاړي ته ورته ده چې له یو بندر نه یو ښارته مالونه رسوي؛ یو لوښی (وسیله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، دفورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، ترونونه
... او اعلامیې).
د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خو ملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - " All ordinances, official notices and official forms of the government..... shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. دیوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوې، ملي ژبه يې رسمي ژبه ده لکه په اندونيزيا کې. په اندونيزيا کې له پنځه نيم سوه نه زياتې ژبې او لهجې شته. بهاسااندونيزيا[340] په اساسي قانون کې داندونيزيا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربيوي او حکومتي چارو کې چليږي.

ملي ژبه هغه يوه ده چې ديوملت ډېرکيان پرې غږيږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پيژاند (هويت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاريخي احساس او وياړه ډکه تيره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بيرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهيت او اتبارښيي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندورکوي او زړونه کوشيروي، او په اوږده ډګر کې د ملي ټولنې په را منځته کيدلو کې اسانتياراولي. ملي ژبه د «ويلې کيدلو بټې» ده. امريکې ته[342] دويلې کيدا بټې وايي. زما په اند، په ټولنيز لحاظ امريکې ته «د سلاتې کنډولې» ويلې شو ځکه چې ټول تال امريکه د بيلا بيلو نژادونو د سلاتې کنډولې ته ورته ده. خو پخپله انګريزي ژبه يکې هغې بټې ته ورته ده چې بيلابيل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ويلې کوي او راتلونکي تړون او برياليتوب ته يې سيخوي. يو هيواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفايت کې به يې شک وي. يو هيواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به يې د يتيم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کيدلی نشي، خو رسمي ژبه کيدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکي او کوشيرونکي ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه ددفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زيږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نيکمرغه دي چې رسمي ژبه يې په ولس ګرانه وي، ياني ملي او رسمي ژبه يې يوه وي. هغه دولتونه نيکمرغه دي چې رسمي ژبه يې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نيکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې يې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بدمرغه دی چې رسمي ژبه يې د ملي ژبې سره په ټکر کې وي.

په کامرون کې انګريزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هيواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د يوه هيواد په اساسي قانون کې يوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په يوه مشخص سند کې ليکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هيواد ملي، رسمي او ديني ژبه ده. د ايران د اسلامي جمهوريت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمي و مشترک مردم ايران فارسي است اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي بايد به اين زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ايرانيان په فارسي غږيږي. بله نيمايي يې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږيږي. عربي سره له دې چې د سپيڅلي قران او مبارکو حديثونو ژبه ده، د ايران په اسلامي جمهوريت کې رسمي ژبه نه ده.

---

340 - Bahasa Indonesia

341 - authencity

342 - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمی ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)او فينلنډ ز سوينسکا[344] يانې فنلنډي سويډني. په فنلنډ کې سويډني ژبه چې شپږ سلنې (۶٪) وينونکي لري، د دغه هيواد په هرځای کې اعتبار لري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(۹۲٪) وينونکي لري، په ارته کچه کارول کيږي، خو هلته هرچيري قانوني اعتبار نلري. په فنلنډ کې ځينې پوهنتونونه يوازې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډني زده کړي. څوک چې د سويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه اينبودل شوي دي.

په مالټاکې مالتايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لاړ چارو بايد مينده شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالي پټي(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل ۱۹۷۳ اساسي قانون، ۲۵۱ ماده: اتر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. د هند په اساسي قانون يا بل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خو هند په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ايالتونه کولای شي چې يو يا څو ژبې د خپلو ايالتي حکومتي چارو لپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک د هند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. د لته وينو چې انګريزي ژبه هم د هند رسمي ژبه ده. د ژبني سياست له نظره، فلپين او هند يو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبو ته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيمو کې د رسمي ژبو به څير وکارول شي. د تاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. د ازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، او د حکومت ماموران بايد په دغه ژبه و پوهيږي. د ترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. د زيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده. د ماليزيا رسمي ژبه بهاسا ميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347] قوم ستر اکثريت(۹۲٪) لري او ژبه يې چې خمير نوميږي، رسمي ژبه ده. د ولسي چين په شان، ماندارين[348] چايني ژبه د تايوان رسمي ژبه ده.

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږ کلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون
کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیري»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډیر مینه وال لرل
د غه تلویزیوني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زییز پورې به(تام او جیري) د ولسي چین په سیمه
ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع
کړ. یاني نور یې نه غوښتل چې تلویزیوني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزیوني پروګرامونه
د ولسي چین په رسمي ژبه یاني ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یو بل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي
پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یو بل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یاني د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږ کلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352]
برغولې کینښود، یاني ځوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي
فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا وچې
په دغه فلمي لړۍ کې «بد ګرامر»[353] کارول شوي و. پورتنۍ درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بد ګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیري) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغړېږي؟
ددغـو درې واړو پوښـتنو جـواب په يوه ټکي کي پروت دی: پېژاند (هويـت) !: «ژبه پيل دی».[354]

(پ)ـ د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چي پاس مي ورته په ترکيه، سينګاپور او ولـسي چين کي ګوته ونيوله، د ژب سيـاسـت درې بيـلګې ښيـې.

د ژبې معياری کول يو سياسي حکومتي ځواب دی چي د ژبې يوې خورا مهمې ځانګړتياته ورکول کيږي: ژبه ولاړه نه ده، بلکي «بدليږي او اوړي».[357] د مثال په ډول په ولسي چين کي له ډېرو لهجو نه دهيواد د پايتخت(بيجينګ) لهجه ماندراين درسمي ژبې به څير غوره شوه. ځينو هيوادونود ژبې د معياري کولو لپاره علمي موسسې رامنځته کړې دي چي د ژبو پرمختګ او بدلون وڅيړي، لکه دفرانسوي ژبې اکاډمي، دهسپانوي ژبې اکاډمي، په جرمني ژبو هيوادونو کي دليکدود جرګه[358] په اسراييلو کي دعبري[359] ژبې اکاډمي او دعربي ژبې اکاډمي(دعربي ژبې اکاډمي نږدې څلورمياشتي وړاندي د۲۰۰۷ زيږيز کال په ډسمبر کي پرانيستل شوه)، په شاهي دوره کي پښتوټولنه په کابل کي، پښتو اکاډمي په پيښور کي، ملـي کيسو اهيلي جرګه په تانزانيا کي، دکيسو اهيلي انسټيټوټ په تانزانيا کي... او کويچوا[360] اکاډمي په پيرو کي.
په دې ډول حکومتونه د ژبې د معياري کولو پريکړې کوي او د ژبې سياست ټاکي او چلوي. هو، وګړي او شخصي سکټورهم د يوې ژبې په معياري کولو کي رول لوبوي. ورځپاڼې، مجلې، خبري اژانسونه، او بريښنايي ليږي خپروني عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لري. انګريزي خپروونکي ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمې زيـزي پيړۍ په دوهمه نيمايي کي يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکي کنټرول[363] له لاري يې د هغه مهال په خپرونو کي خپل اغيزخوندي کړاو په دې ډول د راتلونکي انګريزي په معياري کولو کي د مټ خاوند شو. دوه(۲) نورو وګړو ډېر مهم

354 - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
355 - Standardization
356 - Language policy
357 - it varies and it changes
358 - Der rat fuer Rechtschreibung
359 - Hebrew
360 - Quechua
361 - editorial guidelines
362 - Coxton
363 - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه=ډیکشنري) رااوویستل: ډاکټرساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وېبسترپه امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیرلاره، لکه د[366] (معیاري کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زییز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ اونوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پرېوتلې وې او چاپه ورځنۍ عادي ژوند کې نه کاروله (په دې اکله به وروسته وغږېږم).

وروسته له روغ پام نه سړی وینی چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونو او ښتنود چېولو اویوشکل کولو عملیې ته ویل کېږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډېر ځلې خلک فکر کوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه د علمي موسسو، دلیکدود د کتابونو، سیندونو(قاموسونو) او غټوخپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یوازې دیوه ټکي املایي څېره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات او ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده وېناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځي ته لاړ نشي. په روغه پښتو(هغه غوښتل چې ښوونځي ته لاړ شي).

د ژبې د معیاري کېدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماً په اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کېږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خوملي دولت نلري، باید دخپلې ژبې د پالنې او معیاري کولو لپاره یوه برېښناییزه جرګه ولري، د بېلګې په ډول[372] (پښتو عمل جرګه)! د دغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغاتونو برېښناییز بانک[373] جوړ کړي.

مخکې د زیبږ کال ۱۹۹۲ له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي ادارو کې برلاسې وه او له دې امله د برلاسي او چتې پټې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدېرش (۳۶) کلونه وړاندې په زیبږ کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین توروکې د دغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسو کې د زده کړې

---

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council
[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونی ژبی ته جګه کړی. عربی په لومړنیو او منځنیو زده کړو کی کارول کیدله. د سومالي ژبې په معیاری کولو کی ګړندی ګامونه پورته شول: د دغی ژبی لیکدود ، ویی پانګی (دلغتونو ذخیری) ، تلفظي نظام ، او لاتینی پتۍ (الفبا) ته کلک پام وشو ، او په(۱۹۷۲) کی لومړی ځل غټ سیند ونه(قاموسونه) را و وتل. د دی لپاره چی د خپلی رسمی ژبی اړتیاوی پوره کړی ، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ویی پانګې(نیولوجیزم)[374] نه کار واخیست. په سومالیا کی په ۱۹۹۰ کلونو کی کورنی جګړی زور وموند او مرکزی حکومت ړنګ شو ، خو بیا هم سومالي ژبه د بیلابیلو سیمه ییزو وکمنیو رسمی ژبه یا ملی ژبه پاتی شوه.

ژب سیاست[375] (ت)-

ډیرهیوادونه له ژب سیاست نه کار اخلی چی له یو لړ ژبو نه عموماً دیوی ځانګړی ژبی په پلویتوب او ملاتړ را څرخی یا د هغی په کمزورولو او منع کولو کی لګیاوی. د تاریخ په اوږدو کی دولتونو عموماً دیوی ژبی د رسمی کولو لارغوره کړی وه. خو اوس ځینی دولتونه هڅه کوی چی سیمه ییزی ژبی له مړینی نه وساتی. ژب سیاست هغه څه ته وایی چی حکومت یی د ژبی په اکله کوی: د قانون له لاری ، د محکمی د پریکړو له لاری ، او د حکومتی مقرراتو[376] له لاری ، حکومتونه غواړی چی د ژبی استعمال وټاکی ، د ملی اړتیاو د پوره کولو لپاره د ژبی په زده کولو کی اسانتیا راولی ، یا د اقلیتی ژبو په ساتنه کی اغیزمن شی.
اوس د ژبنی او کلتوری تنوع ساتنه پوهانو ، لیکوالانو ، واکیالانو (سیاستمدارانو) ، او د اقلیتی ټولنو مشرانو ته اهمیت لری. اټکل دا سې دی چی په یوویشتمه(۲۱) پیړۍ کی به د شپږزره ژبو نیمایی برخه د مړینی د خطر سره مخامخ شی. د یوی ژبی په خوبیالي کیدا او مړینه کی ډیرلاملونه کواند رول لوبوی. د محلی ژبی د ویونکو د شمیر کچه ، د دولت په رسمی راشه درشه[377] کی د هغی استعمال ، د هغی د ویونکو جغرافیایی تیتوالی ، او د هغی د ویونکو ټولنیز- اقتصادي وزن. ملي ژب سیاست یا د غه شرایط مهار ولی شی ، یا د هغوی اغیزمنتوب پرسولی شی او د یوی ژبی د مړینی عملیه ګړندی کولای شی. د ژب سیاست طریقی په لاندنیو غټو رده بندیو (کټیګوری) راڅرخی:
۱ –د[378] ادغام پالیسی په هغو حکومتی اقدامونو لاره وی چی د یوی ژبی یا ژبو د ادغام او ورکیدلو عملیه ګړندی کړی او په دی ډول یوه مسلطه ژبه رامنځته کړی. د ادغام سیاست په پاکستان ، اندونیزیا ، سوریه، عراق ، ایران

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لار او اروی چی نوری ژبی سو که سو که و خوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یې په انګولا ، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږي

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. دلته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا ،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی د یوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی وړ پر سر کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. دلته کله نا کله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله نا کله دا سی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لومړئ ژبه وی. بیلګی یې دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا ، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا ، تونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس (۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی ، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د تونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

د یوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو څو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه...او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

[379] - non - intervention
[380] - Differentiated legal status policies
[381] - Valorization of the lanauge policy
[382] - unilingalism
[383] - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکې ژبه سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږي. په جنوب ختیزه اسیاکې سینګاپوریوکوچنی ښاري دولت دی چې څلور(۴) رسمي ژبې لري: انګریزي، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کې ملي ژبه هم ده. هره ژبه په بیلې بیلې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې ده. په سینګاپورکې ژبه سیاست کوم هدفونه لري؟ هلته ژبه سیاست په دې موخو راڅرخي:

۱ – په یوکوچنی دولت کې چې نه طبیعي منابع لري اونه له ساحل نه شاته زمکه لري، ژبه سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړي

۲ – ژبه سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کې دپوهاوي راپوهاوي وسیله را منځته کړي

۳ – په هیوادکې د سترچینی قوم په غټو لهجوکې چې د یوبل سره پوهاوي پکې مشکل دی، ګډه وسیله راوباسي.

۴ – ژبنۍ اوکلتوري ټولپالنې[385] ته رسمي پټکې وړپرسرکړي

۵ – ژبه سیاست باید په سینګاپوریانوکې وفاداري وپالي اوپیژاند(هویت) یې غښتلی کړي – هغه هویت چې دجنوب ختیزې اسیاپه میراث ډک شوی دی.

۶ – ژبه سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کې همرنګي کړي[386] چې په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږي، او ژبه سیاست باید

۷ – بین المللي پیوندکلک اوګړندي کړي

سینګاپورولې انګریزي ژبه خپل اساسي رسمي ژبه کړه؟ لاملونه یې دوه دي:

۱ – انګریزي دتخنیک، معلوماتو اوتجارت ژبه ده، اودغه شان انګریزي دجنوب ختیزې اسیا د ملتونود ټولنې[388] رسمي ژبه هم ده.

۲ – انګریزي د درې نوروقومي – رسمي ژبوپه منځ کې «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکې د دوه ژبتیا سیاست[390] داسې دی چې په ښوونځي کې به هرزده کوونکې دوه رسمي ژبې زده کوي: یوه به یې انګریزي وي اوبله به یې مورنۍ ژبه وي. سینګاپوریان کلکه هڅه کوي چې مورنۍ ژبه او انګریزي ژبه روغه زده کړي، ځکه چې د ژبود زده کړې کنډه

---

384 - Malay
385 - Pluralism
386 - integrate
387 - Malay
388 - Association for South East Asian Nations
389 - neutral
390 - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلو ړو زده کړو او پوهنتونی تحصیلاتو لپاره اهمیت لري.[391]
دجنوب ختیزی اسیاد قومونو پنځه نوری ژبی هم د پوهنی او ښوونځیو په سیستم کی زده کیږي: هندی، اردو، بنګالی، پنجابی او ګجراتی. دلته وینوچی د دوه ژبتیا د سیاست له مخی، باید هر سینګاپوری انګریزی زده کړی او هر سینګاپوری باید د هیواد په یوه بله رسمی ژبه(معمولاً مورنی ژبه) وپوهیږي. په دی ډول په سینګاپورکی د زده کړی نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتاویږي او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کی ملی احساس او ملی تړون غښتلی کوی، او د ملی تړون د جوړولو عملیه ګړندی کوی. یانی تعلیمی نظام هلته د اقتصادی ودې او ملی تړون په خدمت کی دی. سینګاپوریان په دی پوهیږي چی انګریزی د یوه عملي انتفاعي لوښي په څیر کار وی، نه د یو احساسي هویتی هدف او تړون په څیر.[392]
په سینګاپور کی د مورنۍ ژبی او انګریزی ژبی په زده کړه نږدی یو اندازه وخت لګیږي.

دښوونځی ډول	مورنی ژبه هره اونی	انګریزی هره اونی
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوری= پنځه ګینټی	دولس، نیم ساعته دوری= شپږ ګینټی
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې= څلور ګینټی	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټی
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټی	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټی

391 - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.

392 - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدوکی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] اووطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیاوه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیاکلونه وړاندی په زیږیز کال(۱۹۲۲) کی دملتوټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانوخپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبوپه شان دانګریزانوله خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

داسراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زیږیز کال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اډی په څیرپه منځنی ختیزکی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یو وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی اوڅوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائی په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی ووچی د یهودانو دخپلواکۍ ، ملی هیواد او ملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی اوترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونود خپلواکی جګړوپه ایلیزر بن یهوداکی یهودی ملی شعورراپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یونامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیوکلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

393 - Hebrew
394 - Revitalization
395 - Vernacularization
396 - Leauge of Nations
397 - mandate
398 - " All ordinances, official notices and official forms of
399 - Eliezer Ben- Yehudal
400 - Father of modern Hebrew
401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چې د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره د پاخون وسیله وه او د تړون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزر ییځاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چې (نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یې[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیاکی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی یې زده کړې وی. بن یهودا د ری غټ عملیاتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، او دریم، لغات، لغات، لغات».
لکه چې وینو دبن یهودا نشنلیزم (ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت (۲۲) کلنی کی په زیږیږکال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسی او ورپسی فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چې زوزات به یې په – یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله، خود خپل میړه سره د کلکی ژمنی له مخی یې خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه
لومړی ځوی یې بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چې د خپلی ژبی[409] په تغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا او میرمن یې دیبورا لومړۍ یهودی کورنی وه چې په عبری ژبه ګړیدله
ایلیزربن یهودا په جیروزالم (القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه او روانه ژبه. په مهالیزوکی به بن یهودا د دخپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چې پخوانۍ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه یې دا وه چې دعبری ژبی پرمختګ غبنتلی او اداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.
404 - Eliezer Yitzhak perelman
405 - Ben - Yehuda
406 - Deborah
407 - Hebrew
408 - Ben – Zion Ben - Yehuda
409 - Hebrew
410 - Rebirth of Israel
411 - Clear Tongue
412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. پخپله ایلیزربن یهودا دعبري ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کې دعبري ژبې اکاډمی[413] ته جګه شوه). دعبري ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په ورځ کې اتلس (۱۸) ګینټې لګیا وچې «دپخوانۍ او اوسنۍ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] راوباسي.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندې په (۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دغه له مړینې (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دایلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې او دوهم ځوی ایهود[415] په زیار خپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې دحضرت ابراهیم (ع) له زماې نه ترنوې زمانې پورې په عبري ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهوداد لغتونو د راویستلو لپاره بیلابیلې نسخې وڅیړلې اوله هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند او دروانې ژبې لپاره ګټور وو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول او نوي لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوي لغتونه به یې په ډیرو لیکنو کې تکرارول او په دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبې لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه (سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسیدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شو چې په خپله پخوانۍ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږي.

له نن نه نوي (۹۰) کلونه وړاندې د زیږ کال (۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم (القدس) کې دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، او د نړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکټر خایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور[420] چې دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر (۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړۍ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیې دبهرنیو چاروو زیر (۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولید او په القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې او غولونې (۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتني کولتوردودې او پراختیا ټولنه –جرمني، چاپ ځای: د دانش خپرندوی ټولنه، پیښور، ۲۰۰۲،

---

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲ تر ۴۷۲.

دشلمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې یانې د اسراییل د دولت د جوړولو د کال (۱۹۴۸) پورې، عبري یو ژبتیا دومره غښتلې شوې وه چې د فلسطین اتیا سلنو (۸۰٪) یهودانو د عبري ژبې د پوهېدلو ادعا کوله. دغه شان هلته څه د پاسه پنځوس سلنو (۵۰٪) یهودانو ادعا کوله چې عبري یې یوائینۍ ژبه وه. دغه شمېرنې ښیي چې د فلسطین یهودان په ځومره لنډه، پنځوس (۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یو ژبتیا[422] ته واوښتل. د اسراییلو د دولت د جوړېدلو (می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کې د وهمه اغېزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراییلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ښکته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه ته دوهم درجه مقام ور په برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پېرزوینه وشوه.

په اسراییلو کې عبري ژبه په نړدې ټولو عامه (دولتی) او شخصي فعالیتونو کې یوائیني برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] د حکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتیا، راډیو، تلویژن.. او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چې یهودي کډوالان اسراییلو ته راورسیدل، د عبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چې په (۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چې زرترزره عبري ژبه زده کړي. د ډاکټرۍ د علمي درجې د لاسته راوړلو تحقیقي څېړنې[426] باید په عبري ژبه کې ولیکل شي. عرب اسراییلیان د لوړو پوهنو[427] لپاره مجبور دي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراییلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له (۱۹۹۰) کلونو راهیسې څو ژبتیا[428] ته د مطلوبې موخې (هدف) په څېر پام وشو، بې له دې چې د عبري[429] ژبې برلاستیا زیانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه (سکټور) کې عبري د تدریس ژبه ده، او په عربي سکتور کې عربي د تدریس ژبه ده (په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځیو کې). په عربي ښوونځیو کې باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څېر زده شي، او په یهودي

421 - Plurilingualism

422 - Ideological monolingualism

423 - Hebrew
424 - Hebrew
425 - ulplan
426 - dissertations
427 - higher education
428 - Multilingualism
429 - Hebrew
430 - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځيوکی بايدعربی ژبه خلورکاله تدريس شی. په بين المللی ژبوکی انګريزي لومړی مقام لری چی بايد دلومړئ بهرنئ ژبې په څيرزده شي. ورپسې فرانسوي ده. چی دانګريزي ياعربي په ځای يادوهمی بهرنی ژبی په څيرتدريسيږی. د ژبی نوی سياست نوي يهودي کډوال ديته هڅوی چی په مورنئ ژبه ورته تدريس ورکړل شي، اوپه عين حال کی په دې ټينګارشوی دی چی د ژبود زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په يهودي ښوونځيوکی دعربي ژبې تدريس کړکيچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدريس لپاره د يهودي ښځونځيو نيمايی برخه په اقلي پروګرام[431] چليږي.[432]

اسراييل چی ددولت په څيرپه(۱۹۴۸) کی په فلسطين کی رامنځته شو، په لومړيو پنځوس(۵۰) کلونوکی يی ژب سياست«يواځې عبري» ته خدمت کاوه يانې يواځې په عبري ژبه[433] را چاپيرو. ددغه ژب سياست په اوږدوکی دعبري ژبی هويتي اوسمبوليک وظيفه غښتلې شوه. وروسته له دې چی عبري[434] دملی هويتی چينی په څيرپخه، ارته اوبرلاسی شوه، اسراييلی دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ييديش[435] دېوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهيم) دوسيلوپه څيرګټوري وګڼلې اوهغوی ته يې د[436] ملي ژبني ظرفيت په څيرپاملرنه وکړه. په بله وينا، کله چی اسراييلوخپله يهودي ژبه يانې عبري دخپل ملت دهويت دساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نوبيايی ګڼ ژبتياته په خپل سياست کی ځای ورکړاوله دې اصل نه چی عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځيد« زماژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه ديرغل اونيواک(اشغال)، دکډوالتيا، د نويوملتونورد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کيږی. يوه پوښتنه اهميت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

431 - minimum program

432 - “ barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school.” Berard spalsky at Bar-Ilan university, “Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology”, Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

433 - Hebrew – only approach

434 - Hebrew

435 - Yiddish

436 - national language capacity

437 - from “ mylanguage first” to “ my language alongside yours” ibid

438 - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کی د ګډی ژبی نشتوالی، دلیکلود نظام نشتوالی یاکموالی، د تخنیکی او علمی لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی یاکموالی. هرګڼ ژبي سیاسی واحد ته چی یوه یاڅو ژبې پکی قوي وي او نورې پکی کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږی. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملی سویه د ژبی د پرابلمونو(مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږی. په بله وینا ، ژب پلان په ملی سویه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایی(کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثرنه د ژب پلان په اکله غټې ټکی راخلم اولنډوم یی.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړۍ برخه یی د شان یامقام ژب پلان نومیږی[441] چی په ژب سیاست راڅرخی، لکه د ژبی توزیع یاویش په بیلا بیلو قلمرونو کی(د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه اوپوهنه کی، او دروغتیاپه چارو کی).

دوهمه برخه یی جسمي پلان[442] نومیږی چی د ژب سیاست په پلی کولو(اجرا) را څرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون راځی، لکه د ګرامر ، املا ، سیندونو(قاموسونو) د درسی کتابونو....او دلیکلو یا خطی نظام تولید. په بله وینا ، د شان یامقام پلان ته رسمی پریکړې هم ویلی شو ، او جسمی پلان ته د رسمی پریکړی پلی کول ویلی شو چی د ژبی په مشخصو جسمي موادو راتاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو داچی عملی شی یانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیرلږ امکان لري چی ګټور شي

په یو هیواد کی د یوی ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چی څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس اوملي تړون مرستندوی ده، اوپه ملي تاریخي ځانګړتیا(پیژاند) کی څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چامال یی ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونو ته اړتیا لری:

۱ –غونډی(کنفرانسونه)

۲-ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

439 - Organized pursuit

440 - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

441 - Status planning

442 - Corpus planning

443 - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمایښتي پروژې (پایلټ پراجېکټونه)[444]
۴ –حکومتی کمیسون
۵ –خپلواک کمیسون
۶ –د ژبی په اړوند کی دبین المللی کنفرانسونو پرېکړې

دیوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندیني ټولنیز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرگه اومشرانوجرگه) ، محکمې، اداره، دروغتیاچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وگړیزې رسانې (ماس میډیا). په یوهیواد کی چی دوه یا څو رسمي ژبې مني، ډېرارزت اودقیق ژب پلان ته اړتیاده. په ژب پلان کی د زده کړې او لوړو پوهنو قلمرو زښت ډېر اهمیت لري، ځکه دلته د نوي او راتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کیدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غښتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وار سره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندیو حالتونو ته ځواب ووایی، د بریالیتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوگړوشمیر
۲ –داکثریت(له نیمایي نه زیات ویونکو) ژبه
۳ –داقلیت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام یی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(د اساسی قانون ماده یا مادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وینا ، لیکنه)

---

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ – د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ – مجاز ژبی

۲ – هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ – د قضاوت(پریکړې) ژبې

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ – د اجرایې ژبې

۲ – ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ – بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ – هغه ژبې چی په ایالتي او محلي ادارو کې استعمالیږي

۵ – د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ – د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ – د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ – د لوړو زده کړو(پوهنتونو ژبې)

۴ – د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ – هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ – هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ – هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

---

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کېږي
۴ – هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښود ونه پرې لیکل شوې وي[448]
۵ – هغـــــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کېږي
۶ – هغــه متن چې د ژبو استعـمال تاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ – هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کېږي(د غتو مهالیزو د نو مونو لیست باید مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څو ځلې او په څو مره شمیر خپرېږي.)
۲ – هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کېږي(په اونۍ کې څو ګینټې)
۳ – هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کېږي(هره اونۍ کې څو ګینټې)
۴ – هغه متن چې د ژبو استعمال تاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ – کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ – عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

447 - Labelling
448 - Policy and instruction manual
449 - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

انسان يوائځنی ژوی دی چی د وينا پيرزوينه پرې شوېده. که له يوې خوا ژبه لوښی (وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهيم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه تړون دی او غوټه[450] ده د پيژاند (هويت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت يې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه د ولتونه زېږوي، او دولتونه رسمي ژبه ټاکي. دا چی ژبه ولاړه نه ده، معياري کولو ته يې اړتيا ده. د ژبی په معياري کولو کی دواړه دولت او شخصی سکټور رول لوبوي. د ژبی د معياری کولو موخه دا ده چی ژبه عمومی شی، يانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خو مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتيا ارت او دقيق ژب پلان ته اړتيا لری. که دوه ژبې يا ډيرې ژبې رسمي وي، بايد ټولې روغې زده شي او بايد د زده کړې کنډه (اندازه) يې دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت ولري

د ژب پلان موخه دا ده چی خلکو ته د خپلې ژبې د کارولو امکان برابر کړي او ګڼ ژبتيا تشويق کړي. يوائې قانوني احکام نشي کولی چی يوه اقليتي يا کمزورې ژبه وساتي او غښتلې يې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختيا کی نور عوامل هم کواند رول لوبوي. بيلګې يې دا دي: د ژبی د ويونکو شمير، په يوه ټرلی سيمه کی د هغوی تيتوالی، دخپلی ژبی سره د هغوی مينه، د هغوی اقتصادی وزن، د هغوی سياسی تنظيم، د هغوی د ژبی اتبار، يانې د ژبې سره مثبت پيوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعليم،... او د اصالت احساس. د يوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختياکې څلور پړېکړې روغ رول لوبولی شي:

- يو دا چې په ژب سياست کې يې مناسب حق په برخه شي
- دوهم دا چې ژب سياست پلی شي
- دريم دا چې د هغې لپاره ټولنيزه اړتيا خلقه شي
- څلورم دا چې ملي تړون او غبرګون ته لار اواره شي. يانې په ټولو ټولنيزو قلمرونو کې (اجراييه، قضاييه، قانونيه، معارف، تجارت.... او مطبوعاتو کې) په دې بسنه ونشي چې «يا زما ژبه يا ستا ژبه»، بلکې پرځای يې د تړون او غبرګون د ريخ پياوړی شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې درې ټکی کوټلی رول لوبوي:

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان یې جوړیږي، باید رسمي مقام یې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه باید له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدریس ژبه وي ، او څوک چې یې بری لیک ونلري او لیکل، لوستل او ویناپرې نشي کولی، باید لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي. دلته باید دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت دیو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه باید (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې ما یې په ۱۹۹۷ کال کی او بیا په کال ۲۰۰۰ کی وړاندیز کړی و. د دغې جرګې یوه موخه باید دا وي چې د پښتو لغتونو بریښنا ییز بانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټر نبی مصداق هم دوی میاشتی وړاندې څه ناڅه ورته او ګټور وړاندیز کړی دی(ایینه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۶، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې
د سریزو چارو کمیټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زیب نیاز ، پوهاند محمد همایون هما ، ډاکټر راج ولي شاه خټک ،ډاکټر اکبر اکبر ، ډاکټر ببری ګل وزیر ، ډاکټر محمد اکبر وردګ ، ډاکټره ثریا خادم ، منلی عبد الباري جهاني ، منلی پلوال ، منلی شپون ، منلی عبد الله بختانی خدمتګار ، منلی ننګ یوسفزی ، پوهندویه کبرا مظهري ، منلی سیدصابر شاه صابر ، منلې بارکزۍ ، منلی حدادفرهاد ، منلی وطنپال دیاني ، منلی حبیب الله رفیع ، پوهندوی اسماعیل یون ، منلی زرین انځور ، منلی محمد معصوم هوتک ، ډاکټر نبی مصداق ، ډاکټر عثمان روستار تره کي ، پوهاند مجاور احمد زیار ، پوهاند ګل جانان ظریف ، پوهاند سرزمین کیمور ، پوهاند محمد حسن کاکړ ، ډاکټر عبد القیوم کوچی ، ډاکټر عبد القیوم مومند ، منلی محمد اصف صمیم ، ډاکټر بسم الله امیر ، منلی غلام محی الدین زرملوال ،منلی غلام محمد زرملوال ، منلی ننګیال ، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خویندی وروڼه). د تماس مزي دې ډ ډاکټر نبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی د شاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳ المریز= اکتوبر ۱۹۶۴م) راغلي وو چی د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو او دري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې د پالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروګرام راوباسي او عملي یې کړي. له دینه یو کال وروسته(تله ۱۳۴۴ یا نی اکتوبر ۱۹۶۵) پارلمان ته د دغه مهال لومړی وزیر ډاکټر محمد یوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټر یوسف نیوکه وکړه چې ولې یې د اساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختیا او ترویج لپاره پروګرام نه و جوړ کړی. ډاکتر محمد یوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به یې ولیږي

---

[452] - Pashto action council
[453] - Pashto terminological databases
[454] - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زېيز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول (لر او بر) پښتون په وینه، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه. د امریکې مرکزي استخبارات (سي.آی.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زېيز (۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې (۵۰٪) جوړولو لې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده. خو یو کال وروسته، د سي آی أئ په ذکر شوي کتاب کې (۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې (۳۸٪) او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې (۳۵٪) معرفي کړل. له دېنه دوه میاشتې وړاندې (اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱) شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل، او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. او س پوښتنه دا ده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلار پوښتنې ته (چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟!ـ

زرخېړۍ، کلیفورنیا، امریکا

اپریل ۸، ۲۰۰۸=۲۰ وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و یې ګتم او په پښتویې ختم» : د ژبې سیاسي اقتصاد

پورتنی سرلیک مې له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په ټلیفون کې(۲۰۰۱م) د پښتو د وضعې په اکله خپل احساس په پورتني سرلیک کې څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلې جمله کې د پښتو ژبې سیاسی اقتصاد ځلیږي چې په دې لیکنه کې به یې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۲۱کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږیز کال په اوړي کې ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دې ډول یې دوا ړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاولری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چې دوه الفونه یې د افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوږه چې د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.
الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کې لیکی چې برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چې «د مسلمانانو لپاره یې یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چې که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]
د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱ / اکتوبر / ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشرۍ د مسلم لیګ ګوند جوړشو ، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.
د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۶المریز) ورته په خپل شعرکی «د مکر ګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی) ، ملنګ جان د بې درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳المریز، فبروری۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.
په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چې خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.
مخکې له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چې په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کې اردو ژبې غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یې د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو د ژبنی

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګړۍ (لنګویچ نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلي هند کې د اردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کې شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کې د مغلي اردو امتیاز پای ته ورسوي، او پرځای یې خپله هندي غښتلې کړي چې په «دیوانګری» پټې (الفبا) او له سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وي. په دې هندي – ژبني خوځښت کې دا احساس هم غلې شوی و چې هند دې د هند یانو لپاره وي. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دې ته لازیات وهڅول چې اردو ژبې ته دغتې هویتې چینې یانې «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسي (لنګویچ اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملي کولو «دیني اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کې ډیرکیان وو (۵۲٪).[456]

دا چې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره»، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کې سپارښتنه کوي چې د فیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوي چې د ژبې مسلې په دې کې یو غټ رول ولوباوه چې ختیز پاکستان (ختیز بنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زیږیز کال کې جلا شي. په

پاکستان کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن لیکي چې د بنګالي ژبې خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیز پاکستان کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله.[458]

د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې د ډیر کوچنې اقلیت یانې او وه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملي اسلامي ژبې په څیر په پاتې ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کې میشت شوي دي).

الیسا ایریس لیکي چې د ژبني پیژاند (هویت) په سرکړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه راڅرخي، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږي چې قدرت په رسید لو را چاپیره وي. په اوسني پاکستان کې د قوم له مخې جګ پوړه دولتي – اداري مقامونه په دې ډول اټکل شوي دي: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

---

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪)، مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹)، سیندي(دوه نیم ٪)، بلوخ(صفر عشاریه۲۵٪)، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته، محمدعلی جناح د«شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه-ددې لپاره چې دپښتنو د زیاتې خودمختارۍ غوښتنې ته پاتک واچوي. دلته یوځل بیا وینو چې د ژبې هویتی رول اهمیت لري! په دې اړه الیسا ایریس داسې کاږي:[460]
د ۱۹۵۲ په جنورۍ کې چې په ختیزبنګال کې اردو رسمی ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې د پوهیدونکو (محصلینو) مخالفت او مظاهره را وپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په ۲۱ نیټه چې پوهیدونکو د پولیسو له امرنه سرغړاوه، دپولیسو له خوا په ډزو کې څلور پوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کې «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږي.[461]
ختیزبنګال چې په ۱۹۷۱ کې خپلواک بنګلادیش(دبنګالینو هیواد) شو، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي او رسمي ژبې په اړه داسې نظر لري: دپاکستان په بین المللی الوتنو کې اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږي. په سړکونو کې دتجارتځایونو لوحې په انګریزی او اردو ژبو لیکل کیږي. دی وایي چې اردو دپاکستان ملی ژبه ده، او انګریزی یې رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کې هم په څرګندو الفاظو راغلی دي چې اردو یې «ملی ژبه» ده او انګریزی یې «د رسمي هدفونو» لپاره کارول کیږي (یانې: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنې(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چې په ۷۲ ژبو غږیږي. اردو په ښارونو کې دغټې راشې درشې ژبه ده، او انګریزی په پاکستان کې د سروالې پټې (ایلیټ) درسمي او غیررسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه (کمونیکشن) کې شخصی خبری اترې، تفریحی موضوعګانې، لوستل او سفرکول شمیرل کیږي. انګریزی ژبه دپخوا په کچه (دانګریزانو د پیر په کچه)، نن ډیرزیات چلن لري:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخوا کې «پښتو ژبه او هويت سازي» په مشخص ډول د څېړنې لاندې نيولې دی:[464]
مخکې له دې چې د دې ليکنې د مهمو ټکو سره لوستونکې اشنا کړم، د پاکستان د اساسي قانون (۱۰ اپریل ۱۹۷۳) د ۲۵۱ مادې دريم بند ته د هغوی پام راګرځوم: «بې له دې چې د ملي ژبې موقف ته زيان ورسيږي، ايالتي اسمبلي (جرګه) اجازه لري چې سربيره په ملي ژبه د قانون له لارې د يوې ايالتي ژبې د تدريس، غښتلتيا او کارولو لپاره اقدامونه وټاکي»:[465]
داسې برېښي چې د ۱۹۷۳ اساسي قانون به له هغې ژبنۍ ويرې نه الهام اخيستلی وي چې په ۱۹۷۱ کې يې په ختيز بنګال کې د بنګلاديش جوړولو ته لار پرانيستله
ماد پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسي قانون د ۲۵۱ مادې دريم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنې ليکنې تلې ته واچاوه:
سره له قانوني اجازې او وعدې، پښتو په پاکستان کې د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضايي، تجارت، تحصيلات، تعليمات، او تحقيقات = ريسرچ) کې د دې وس و نه مينده چې پاپې ۍ واخلي. د مغلوله بر کته اردو چې د ډېر کوچنی اقليت (او وه عشاريه ۳٪) ژبه وه هم ملي شوه او هم اسلامي.
د پښتو ژبې د خوځښت لاربنود د خدايي خدمتګار سازمان وچې غړو يې ځانونه د ليکنو ، شعرونو ، غونډو ، ډرامونو ، ښوونځيو او خپرونو له لارې د خپل قوم او ژبې خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کې يې د «پښتون» په نوم مجله راوويستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه» (۱۹۲۱م) د ترجمان په څېر پيل شوه. د باچا خان (فخر افغان) د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلې په تندی خپریده:

چې خازې شنې مې په قبروې ولاړې که غلام مړ شوم راځئ توکئ پرې لاړې
چې په خپلو وينو نه يم لمبيد لی موړې ماپسې په کوم مخ به بيا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپريل کې عبد الغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم يو تنظيم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زيب نيازليکې چې د دغه تنظيم د جوړولو «هدف د شيرشاه سوري او احمد شاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابيا کول وه.» په بنو کې د لويې جرګې پريکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو وليکل شوه. په دغه پريکړه کې کوټلي سياسي مطالب خوندي شوي وو. د دغه حقوقي او تاريخی سند د اصل د کوپې ۍ (فکسيميلي) لپاره ولولئ د المن ليک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څېړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي (رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډېر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب (مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د ۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې». [467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې («سالاریت») جګ پاټکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پرمختللې صوبایي (ایالتي) حاکمه طبقه («پروونشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي (ازاد سکولز) چې باچاخان جوړکړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وایي [468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په (سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او وېشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت (په اردو ژبه کې)... [469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» په نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکی یې خدایي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و (د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلې کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹ م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه داوه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي [470]

دغه شان یو بل چاهم وړاندیز کړی وچې هرڅوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هرکال دې ورته څلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیري پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

[467] - " ….. the census of 1971

[468] - دغنی خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی.[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچندخاننا ویناګانې، د صوبې دقانون سازی اسمبلی بحثونه.[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیموپه ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خو عملاً دغسی ونشول. یانی پښتودتدریس ژبه نشوه، بلکې پښتوبه دیو مضمون په حیث ښودل کیدله. پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده.[474]
زماپه اند ،انګریزانوغوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتودپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي. ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چی د اصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوۍ اوورورولۍ مزي غوڅ کړي او دبې هویتۍ په سیند یی لاهوکړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتوخولاڅه کوۍ چی انګریزانوفارسي ژبه هم په قضایی محکموکی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلو پښتنوخپل دربارپه فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتوژبه یواځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونوساحوکی» زغملی شوه چی«تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتوکی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغوغړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل»
دسوات میاګل عبدالودودچی دیوسفزو مشرو ، په ۱۹۲۶ کی دانګریزانولخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتولپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ – پښتویی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتوچاپ کړل چی په دفترونو او محکموکی به استعمالیدل.
۲ – ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، اوپه لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ – دسوات دوالی عبدالودودپه هڅه یوڅوکتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتوو ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحدپه شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانوغوښتل چی په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن دباچاخان په کتاب(«مای لایف انډ سټرګل» ، نویډیلی ، ۱۹۲۹، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.
نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیا وچی پښتودې دژوند په ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتوشهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوادصوبه سرحدد حکومت مشرسکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی اونمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله
په ۱۹۵۰ کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبد القیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفر شاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتنې سیموپه ټولو لومړنیو او منځنیو ښوونځیو کی او په پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.
خوواقعیت داوچی پښتوژبه د معتبروښوونځیوانګړته نشوه ورننوتلی:[475]
دغه شان په حکومتی ښوونځیو کی چی پښتوپکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتوپکی«سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل) . کله به دښوونکو کمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګیو کی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.
لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتو دتدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیو ښوونځیو کی(۱–۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴ کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضدد افغانانو دجهاد چیغه توده وه اوپه میلیونونو افغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږوچی دپښتو مشکل دژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: داواقعیت چی کارپه انګریزي اواردو ژبو کی میندل کیږي ، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو اوځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. په بله وینا ، په پښتو کی زده کړه اودپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتو ژبی دپرمختګ هڅوسینګاری (کاسمیټیک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]
ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتو لنګویج اینډ ایډینټیټی –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."
[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانویانو یې دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]

پاکستان هم چې دلوېدیزدګټولپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو اودوی دژبې په ضدهغه لارخپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرغیږی (توزند اُکس) ،کلیفورنیا ، ۲۵جولای ۲۰۰۸. ډاکتر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یــله

له ډېر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ربښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قد رت مقامونه، ټولنیز اتبا ر، او د کلتوري هویت اسانتیـاوې او امتیا زونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو سترا کثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده . په بله وینا ، د نړۍ خورا ډېر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افغـانـستـان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـیر هیوادونـو کی راځي چی په قـومي لحـاظ نامتجانس دي (د افغـانـستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو /لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسـي او د خـپلـو لرې او نږدې ګاونډیـا نو نــه زده کـــړه وکـړي.

ژبه له ډېنه ډېره ده چې یواځې او یواځې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، توپیر نه لري چې له کـومې څنډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یواځې د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لوبښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجی په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لا تر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره ، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومـره چې د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتلي وي، هغـومره د ملي - سیاسي تـړون بنسـټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هویت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (ارد و) مناسبه وګڼله چې د یوه غیر قابل ملاحظه اقلیت(اووه عشاریه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې یې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپښې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانیه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو یې وکتې او په پښتو یې وختې». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغېړنې وضعې ته ګوته نیولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سیاسي اقتصاد (پولیټیکل ایکانُمي آف لنګویج) ویل کیږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نړدې شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بیل بیل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبیعي ډول (د ژبو په چاپېریال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته باید په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمینه برابره شي چې دوه غتې ملي/رسمي ژبې او لږتر لږه یوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غتې ګټې لري: یوه ګټه یې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غتو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانیځي. دوهمه ګټه یې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په یوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بیلا بېلو سیمو کې کار میندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفایت عملاً په خپل ملي کفایت غښتلی کولی شي. دې ته زمنه ویلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنیو محلي مورنیو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غتو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبیر نه لیدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د درې(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غتې ملي/رسمي ژبې او یوه بهرنۍ ژبه (لکه انګریزي او/یا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوښی (وسیله) شي، بویه دا چې د ژبې سیاسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لومړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ورو سپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــــونـــــه

(الف) د هغو هيوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانينو کې يې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia **Estonia** **Korea(People's Democ Republic)**

Nauru **Kuwait** **Ethiopia**

Nepal **Kyrgeyzstan** **Fiji**

New Zealand **Laos** **Finland**

Nicaragua **Latvia** **France**

Niger **Lebanon** **Gabon**

Nigeria **Liberia** **Georgia**

Norway **Libya,Arab Jamahiriya** **Germany**

Oman **Liechtenstein** **Greece**

Pakistan **Lithuania** **Grenada**

Palau **Luxembourg** **Guatemala**

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) **Panama** **Guinia**

Papua New Guinea **Madagascar** **Guyana**

Paraguay **Malawi** **Haiti**

Peru **Malaysia** **Honduras**

Philippines **Maldives** **Hungary**

Poland **Mali** **India**

Portugal **Malta** **Inndonesia**

Qatar **Marshall Islands** **Iran**

Romania

Tuvalu **Russian Federation**

Uganda **Rwanda**

Ukraine **Saint Lucia**

United Arab Emiraets **Saint Kitts and Nevis**

Uzbekistan **Saint Vincnet and the Grenadines**

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هيوادونو د نومونو لړۍ چې اساسي قوانين يا د ژبې په اکله مقررات پکي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - - دکتاب پای - - - - - - - - - - - - - - - -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library